

**Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vankeuslain,
ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain ja rikos-
lain 2 c luvun muuttamisesta**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan seksuaalirikollisille tarkoitetun lääkehoidon sekä siihen liittyvän psykososiaalisen hoidon ja tuen ottamista osaksi rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää. Hoito toteutettaisiin vangin suostumukseen perustuen osana valvottua koevapautta ja ehdonalaista vapautta. Lääkehoitoon sitoutumalla vanki voisi päästä valvottuun koevapauteen, mutta edellytyksenä olisi koevapauden muiden ehtojen lisäksi, että hän sitoutuisi jatkamaan lääkehoitoa myös ehdonalaisessa vapaudessa. Tässä ryhmässä lääkehoitoon sitoutumisesta tulisi uusi edellytys koevapauteen pääsemiselle.

Jos valvotussa koevapaudessa oleva rikkoisi hoitomääräyksen ehtoja, hänelle annettaisiin varoitus tai koevapaus peruutettaisiin. Jos hoitomääräyksen rikkominen tapahtuisi ehdonalaisessa vapaudessa, valvottavalle an-

nettaisiin kirjallinen kehoitus noudattaa hoitomääräystä. Jos valvottava kehotuksesta huolimatta rikkoisi lääkehoidosta annettuja määräyksiä tai lopettaisi lääkehoidon, tuomioistuimien voisi määrätä jäännösrangaistusta täytäntöönpantavaksi enintään 14 päivää. Ehdotuksen tavoitteena on ehkäistä seksuaalirikoksen uusimista.

Esityksessä ehdotetaan, että valvotun koevapauden ehdoksi asetettavaa hoitoa koskevat säännökset lisättäisiin vankeuslakiin. Samalla ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annettua lakia. Lähtökohtana olisi, että lääkehoidosta päättäisi Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri.

Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan syksyllä 2011.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT	3
YLEISPERUSTELUT	3
1 JOHDANTO	3
2 NYKYTILA	3
2.1 Voimassa oleva lainsäädäntö ja käytäntö.....	3
Vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset ja käytäntö	3
Seksuaalirikoksia koskevat säännökset	4
Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan.....	5
2.2 Seksuaalirikollisuuden kehitys.....	5
2.3 Seksuaalirikollisten hoitomahdollisuudet	7
2.3.1. Vankiloissa käytössä olevat ohjelmat.....	7
2.3.2. Seksuaalirikollisille tarjolla oleva hoito-ohjelmat ja lääkehoito	8
2.4 Seksuaalirikollisen hoitomuodot muissa Pohjoismaissa	9
2.4.1 Ruotsi.....	9
2.4.2 Norja.....	10
2.4.3 Tanska	11
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET	12
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET	12
5 ASIAN VALMISTELU	13
6 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ.....	14
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	15
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT	15
1.1 Vankeuslaki.....	15
19 a luku Valvottu koevapaus	15
21 luku Vapauttaminen	18
1.2 Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta	18
1.3 Rikoslaki	19
2 c luku Vankeudesta	19
2 TARKEMMAT SÄÄNNÖKSET JA MÄÄRÄYKSET	20
3 VOIMAANTULO.....	20
4 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS	20
LAKIEHDOTUKSET	23
1. Laki vankeuslain muuttamisesta.....	23
2. Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain muuttamisesta.....	26
3. Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta	28
LIITTEET	30
RINNAKKAISTEKSTIT	30
1. Laki vankeuslain muuttamisesta.....	30
2. Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain muuttamisesta.....	35
3. Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta	39

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Tilastoitu seksuaalirikollisuus on viime vuosina lisääntynyt Suomessa selvästi. Poliisille ilmoitettujen rikosten määrän kasvu saattaa selittyä esimerkiksi tekojen ilmoittamisalttiuden lisääntymisellä tai tilastointikäytäntöjen muutoksilla, mutta se voi myös kertoa joidenkin rikostyyppien todellisesta yleistyemisestä. Suurin osa seksuaalirikoksista jää kuitenkin piilorikollisuudeksi eli ei tule lainkaan poliisin tietoon.

Seksuaalirikokset aiheuttavat tekojen kohteiksi joutuneille ja heidän läheisilleen usein pitkäaikaista kärsimystä. Toipuminen voi olla rikoksen uhrille pitkä ja vaikea prosessi. Näistä syistä on tärkeää, että myös seuraamusjärjestelmässä selvitetään kaikki asianmukaiset keinot seksuaalirikosten vähentämiseksi.

Yksi keino vähentää seksuaalirikoksia on esityksessä ehdotettava seksuaalirikollisten vapaaehtoinen lääkehoito. Ehdotuksen mukaan seksuaalirikoksesta tuomitun sitoutuminen lääkehoitoon ja muuhun seksuaalirikoksen uusimista ehkäisevään hoitoon otettaisiin uudeksi mahdolliseksi valvotun koevapauden ehdoksi. Edellytyksenä olisi lisäksi, että vanki sitoutuisi jatkamaan hoitoa myös ehdonalaissa vapaudessa.

2 Nykytila**2.1 Voimassa oleva lainsäädäntö ja käytäntö**

Vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset ja käytäntö

Vankeuslain (767/2005) 1 luvun 2 §:n mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.

Nykyisessä lainsäädännössä ei ole säännöksiä seksuaalirikollisille tarkoitetun lääkehoidon järjestämisestä. Pääteettömyyden valvontaa koskeva vankeuslain 16 luvun 7 §

velvoittaa vangin pyydettyä antamaan virtsa- tai sylkinäytteen taikka suorittamaan puhalluskokeen. Rikoslain (39/1889) 2 c luvun 8 §:n mukaan sama velvollisuus koskee myös valvotussa koevapaudessa olevaa vankia. Vankeuslain 4 luvun 6 ja 7 §:ssä ovat säännökset rangaistusajan suunnitelmasta ja vapauttamis- ja valvontasuunnitelmasta.

Rikoslain 2 c luvun 5 §:ssä ovat säännökset ehdonalaista vapauttamisesta. Määräaikaista rangaistusta suorittava vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun hän suorittanut kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan. Vankeinhoidollisesti ensikertainen päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun puolet rangaistuksesta on suoritettu. Vankeinhoidollisella ensikertaisuudella tarkoitetaan sitä, että tuomittu ei ole rikosta edeltävien kolmen vuoden aikana suorittanut rangaistusta vankilassa. Jos rikos on tehty alle 21-vuotiaana, vanki vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut puolet rangaistuksesta, ja vankeinhoidollisesti ensikertainen, kun yksi kolmasosa rangaistuksesta on suoritettu.

Rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä on säännökset elinkautista vankeusrangaistusta suorittavan vangin päästämisestä ehdonalaiseen vapauteen. Elinkautista vankeusrangaistusta suorittava vanki voidaan päästää mainitussa pykälässä säädetyillä edellytyksillä ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun 12 vuotta rangaistuksesta on suoritettu. Jos rikos on tehty alle 21-vuotiaana, aikaisin ajankohta on 10 vuotta.

Myös koko rangaistusta suorittavan vangin päästäminen ehdonalaiseen vapauteen on harkinnanvaraista. Koko rangaistusta suorittava vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen, kun viisi kuudesosaa rangaistuksesta on suoritettu, jos häntä ei enää pidettävä erityisen vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun tai koko rangaistuksen vankilassa suorittamaan määrätyn ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa. Menettelystä säädetään pitkäaikaivankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (781/2005).

Ehdonalaiseen vapauteen päästettäessä alkaa koeaika, jonka on vapauttamishetkellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen. Koeajan pituus on kuitenkin enintään kolme vuotta. Valvontaan asettamisesta säädetään ehdonalaisten vapauden valvonnasta annetussa laissa (782/2005).

Valvottu koevapaus on jakso, joka sijoittuu ehdonalaista vapautta edeltävään aikaan. Koevapauden edellytyksistä säädetään rikoslain 2 c luvun 8 §:ssä, jonka mukaan vanki voidaan yhteiskuntaan sijoittamisen edistämiseksi sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein tai muulla tavoin erityisesti valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Edellytyksenä on, että koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä vangin rangaistuksen aikaisesta käyttäytymisestä sekä hänen henkilöstään ja rikollisuudestaan saatujen tietojen perusteella.

Lisäksi valvottu koevapauden on edistettävä vangin rangaistusajan suunnitelmaa, vangin on sitouduttava noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta koevapauden aikana, ja koevapauden ehtojen täyttämistä on voitava soveltuvin tavoin valvoa. Koevapauden ehtoihin kuuluu muun muassa se, että vanki sitoutuu päihitteettömyyteen koevapauden aikana ja suostuu päihitteettömyyden valvontaan. Jos valvottu koevapauden edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty, koevapaus peruutetaan.

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavan vangin lisäksi myös koko rangaistusaikaa suorittava vanki ja elinkautisvanki voidaan laissa mainituilla edellytyksillä päästää valvottuun koevapauteen. Rikoslain 2 c luvun 12 §:n 3 momentin mukaan koko rangaistusta suorittava sijoitetaan koevapauteen kolme kuukautta ennen vapauttamista, jollei häntä ole päästetty ehdonalaiseen vapauteen.

Rikoslain 2 c luvun 10 §:n mukaan myös elinkautista vankeusrangaistusta suorittava vanki voidaan määrätä valvottuun koevapauteen ennen hänen ehdonalaista vapauttamistaan.

Valvottu koevapaudesta kertynyt tilastoaineisto osoittaa järjestelmän toimivan pääasiassa hyvin. Vuonna 2007 peruutettiin viisi prosenttia aloitetuista koevapauksista, seuraavana vuonna vastaava osuus oli yhdeksän

prosenttia. Vuonna 2009 suoritettiin onnistuneesti loppuun 85 prosenttia aloitetuista koevapauksista. Yleisin koevapauden peruuttamisen syy on ollut päihitteettömyysvelvoitteen rikkominen.

Valvottu koevapauden käytön lisääminen kuuluu Rikosseuraamuslaitoksen tulostavoitteisiin. Vuonna 2008 koevapaudessa oli 50 ja vuonna 2009 keskimäärin 85 vankia päivittäin. Vuoden 2010 tavoite on keskimäärin 130 koevapausvankia päivässä ja vuonna 2012 jo 200. Marraskuun 1 päivänä 2010 valvotussa koevapaudessa oli yhteensä 97 vankia, 82 miestä ja 17 naista.

Seksuaalirikoksia koskevat säännökset

Rikoslain 20 luvun säännösten keskeisenä tarkoituksena on seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojaaminen sekä erityisesti lasten suojaaminen heihin kohdistuvalta hyväksikäytöltä.

Rikoslain 20 lukuun sisältyvät rangaistus-säännökset toisen pakottamisesta sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan tekkoon, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta sekä parituksesta.

Ehdotuksen kannalta olennaisimmat seksuaalirikosten muodot ovat lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja raiskaus. Nämä rikokset aiheuttavat uhreille vakavaa haittaa, ja niihin syyllistyneitä voidaan hoitaa uusien rikosten estämiseksi.

Rikoslain 20 luvun 6 §:n mukaan lapsen seksuaalisella hyväksikäytöllä tarkoitetaan

1) sukupuoliyhteyttä alle 16-vuotiaan lapsen kanssa tai

2) alle 16-vuotiaan koskettelua tai muuta seksuaalista tekoa, joka on omiaan vahingoittamaan hänen kehitystään.

Lisäksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kyse, jos tekijä saa alle 16-vuotiaan ryhtymään edellä 2 kohdassa mainittuun seksuaaliseen tekoon. Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyy myös henkilö, joka menettelee jollakin edellä mainitulla tavalla 16—17 -vuotiaan lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastetta-

vissa oleva henkilö sekä asuu samassa taloudessa lapsen kanssa.

Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on kriminalisoitu rikoslain 20 luvun 7 §:ssä. Rangaistusasteikko törkeässä tekemuodossa on yhdestä kymmeneen vuotta vankeutta.

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaaminen voi perustua myös siihen, ettei teon kohteena oleva henkilö alisteisen asemansa tai puolustuskyvyttömyytensä vuoksi kykene tasavertaisesti päättämään osallistumisestaan seksuaaliseen tekoon. Tällaiset teot ovat rangaistavia rikoslain 20 luvun 5 §:n mukaisena seksuaalisena hyväksikäyttönä.

Rikoslain 20 luvun 1 §:ssä säädetään raiskauksesta. Rangaistusasteikko on vähintään yksi ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Laki koskee sekä samaa että eri sukupuolta olevien välistä sukupuoliyhteyttä.

Raiskaukset on törkeyden perusteella porrastettu kolmeen eri tekemuotoon (rikoslain 20 luvun 1—3 §). Luvun 2 §:ssä säädetään törkeästä raiskauksesta ja 3 §:ssä pakottamisesta sukupuoliyhteyteen. Muuhun seksuaaliseen tekoon kuin sukupuoliyhteyteen pakottamisesta on säännös 4 §:ssä.

Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan.

Suomi allekirjoitti Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (CETS 201) 25 päivänä lokakuuta 2007. Sopimuksen tarkoituksena on ehkäistä ja torjua lasten seksuaalista hyväksikäyttöä, suojella lapsiuhrien oikeuksia sekä edistää kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumisessa. Oikeusministeriön vuonna 2009 asettama työryhmä valmisti yleissopimuksen voimaansaattamista sekä arvioi kansallisten toimenpiteiden riittävyyttä lasten seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön ehkäisyssä.

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan muun muassa, että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittava vähimmäisrangaistus korotettaisiin neljäksi kuukaudeksi vankeutta ja sukupuoliyhteys kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa katsottaisiin lähtökohteisesti törkeäksi lapsen seksuaaliseksi hy-

väksikäytöksi. Samalla muitakin tekoja lisättäisiin törkeän rikoksen tunnusmerkistöön. Enimmäisrangaistus seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta korotettaisiin yhdestä kahteen vuoteen vankeutta. Hallituksen esitys lainsäädännön muutoksiksi on tarkoitusta antaa joulukuussa 2010.

Yleissopimus sisältää säännöksiä myös seksuaalirikoksiin syyllistyneiden hoito- ja kuntoutusohjelmista sekä muista toiminta-keinoista. Lähtökohtina pidetään ohjelmien tarjoamista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ohjelmaan osallistumiseen etukäteen annettua suostumusta, rikosentekijöiden uusintarikollisuusriskin ja vaarallisuusarviointien olemista käytössä sekä erityisen huomiota kiinnittämistä lapsiin.

Yleissopimuksen mukaan jokaisen sopimusvaltion tulee kansallisella lainsäädännöllä varmistaa, että kaikille lapsiin kohdistuviin rikoksiin syyllistyneille seksuaalirikollisille on tarjolla uusintarikollisuutta ehkäiseviä ja vähentäviä kuntoutusohjelmia ja -keinoja.

Sopimus velvoittaa järjestämään lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin syyllistyneille uusintarikollisuutta ehkäiseviä ja vähentäviä ohjelmia sekä vankilassa että vankilan ulkopuolella. Sopimukseen liittyvässä perustelumuiotiossa mainitaan lääketieteellisenä hoitona antihormonaalinen hoito.

Ehdotettavat säännökset läkehoidon järjestämisestä edistävät sopimusvelvoitteiden kansallista täytäntöönpanoa.

2.2 Seksuaalirikollisuuden kehitys

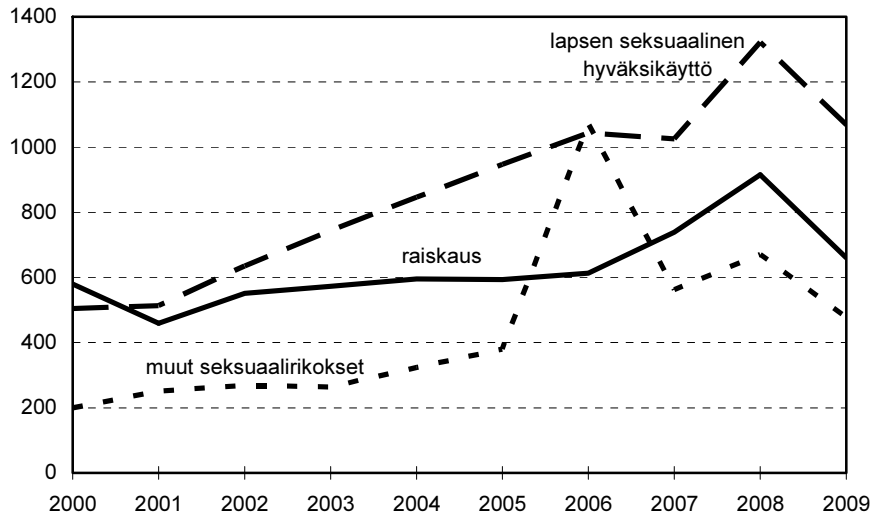
Viralliset tilastot eivät anna todenmukaista kuvaa seksuaalirikosten määrästä, koska suuri osa teoista jää ilmoittamatta poliisille. Tutkimusten mukaan rikosten uhrin ei ilmoita poliisille varsinkaan läheistensä tekemästä seksuaalisesta väkivallasta. Myös lasten seksuaalinen hyväksikäyttö jää usein piilorikollisuudeksi esimerkiksi siksi, että lapsen vanhemmat haluavat suojata tätä raskaaksi arvioidulta viranomaismenettelyltä tai pelkäävät teon arkaluonteisuuden aiheuttamaa huomiota.

Poliisin tietoon tulevien rikosten määrä vaihtelee lisäksi aivan muista kuin rikosten määrään liittyvistä syistä. Esimerkiksi rikosten tilastointitavan muutokset vaikuttavat po-

liisin tietoon tullutta rikollisuutta kuvaaviin lukuihin. Erityisesti tämä koskee seksuaalirikoksia, joissa esimerkiksi rikossarjojen kirjaamiskäytäntöjen muutokset ovat selvästi vaikuttaneet tilastoidun rikollisuuden määrään. Tilastointiin liittyvät ongelmat on tie-

dostettava seksuaalirikoksia koskevia tilastoja tarkasteltaessa.

Tilastot perustuvat Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen Rikollisuustilanne 2010 – katsaukseen.

Kuvio 1. Poliisin tietoon tulneiden seksuaalirikosten määrä vuosina 2000–2009

Kuviossa 1 esitetään poliisin tietoon tulleen seksuaalirikollisuuden kehitys Suomessa vuosina 2000–2009. Seksuaalirikosten määrä kasvoi vuoteen 2008 asti, mutta laski vuonna 2009 jyrkästi. Vuonna 2009 poliisin tietoon tuli 2 205 rikoslain 20 luvun mukaista seksuaalirikosta, kun vuonna 2008 vastaava luku oli 2 906. Tietoon tulneiden rikosten vuositasen vaihtelut vuosina 2007–2009 selittyvät suureksi osaksi yhden yksittäisen pitkän rikossarjan ilmitulolla vuonna 2008. Kyseinen perheen sisäinen rikossarja nosti vuoden 2008 rikoslukuja noin kahdella sadalla tapauksella.

Poliisin toiminnan tehostuminen 2000-luvulla on ollut yksi ilmi tulneiden rikosten määrän kasvua selittävä tekijä. Helsingin väkivaltarikosyksikössä perustettiin vuonna 2006 ryhmä, joka keskittyy selvittämään lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia.

Seuraavissa taulukoissa esitetään poliisin tietoon tulneiden sekä tuomioistuimen tekijälle syyksi lukemien alaikäisiin kohdistuneiden seksuaalirikosten lukumäärä ja sen prosentuaalinen muutos.

Poliisin tietoon tulleet lasten seksuaaliset hyväksikäytöt (RL 20:6–7)

2000 ¹	2001 ¹	2002 ¹	2003 ¹	2004 ¹	2005 ¹	2006 ¹	2007 ¹	2008 ¹	2009 ¹
504	514	635	744	846	946	1 043	1 025	1 321	1 068
+24%	+2%	+24%	+17%	+14%	+12%	+10%	-2%	+29%	-19%

Tuomioistuimessa syyksi luetut rikokset

1999 ¹	2000 ¹	2001 ¹	2002 ¹	2003 ¹	2004 ¹	2005 ¹	2006 ¹	2007 ¹	2008 ¹
128	146	259	282	249	332	383	370	376	494
+3%	+14%	+77%	+9%	-12 %	+33%	+15%	-3%	+2%	+31%

Laskettu Tilastokeskuksen luvuista.

¹ Luvussa on huomioitu lain muutoksen jälkeen lapsen (törkeä) seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6–7). Muut alaikäisiin kohdistuvat seksuaaliset hyväksikäytöt (RL 20:5 ja RL 20:8) tilastoidaan muina seksuaalirikoksina. Lain muutoksen vuoksi vuosia 1999–2009 koskevat luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia aikaisempien vuosien lukuihin.

Rikosseuraamusasiakkaat 2010–kartoituksen mukaan 1 päivänä toukokuuta 2010 vankiloissa oli 97 siveellisyysrikoksesta päärikoksena tuomittua vankeusvankia. Tämä merkitsee 3,6 prosentin osuutta kaikista vankeusvangeista. Siveellisyysrikoksesta tuomituista vangeista viisi oli naisia.

Seksuaalirikosten uusimisalttiutta on tutkittu melko paljon, mutta tutkimustulokset eivät anna ilmiöstä yhdenmukaista kuvaa. Tuloksiin vaikuttaa esimerkiksi se, että eri tutkimuksissa käytetään vaihtelevia rikoksen uusimisen kriteerejä.

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehtiin syksyllä 2008 selvitys seksuaalirikosten uusimisesta Suomessa. Tulosten mukaan seksuaalirikosten uusiminen on selvästi harvinaisempaa kuin tavanomaisempien, esimerkiksi omaisuus- ja väkivaltarikosten uusiminen. Seksuaalirikoksesta tuomituista 4–5 prosenttia sai uuden seksuaalirikostuomion yhdeksän vuoden seuranta-ajan kuluessa. Pahoinpitelyissä, varkauksissa ja rattijuopumuksissa uusimisprosentti vaihtelee kuuden vuoden seurannassa 20–55 välillä.

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten uusimistutkimuksista on säännönmukaisesti saatu tulokseksi, että oman perheen ulkopuoliseen lapseen kohdistuvien tekojen uusiminen on yleisempää kuin perheenjäsenen

kohdistuvien; lisäksi poikiin kohdistuvia seksuaalirikoksia uusitaan suuremmalla todennäköisyydellä kuin tyttöihin kohdistuvia tekoja.

Tutkimuksissa on myös todettu, että rikosten uusimista tapahtuu eniten pian vankilasta vapautumisen jälkeen. Uusimisen riski on 50 vuotta täyttäneillä vankilasta vapautuvilla seksuaalirikollisilla selvästi pienempi kuin nuoremmilla.

2.3 Seksuaalirikollisten hoitomahdollisuudet

2.3.1. Vankiloissa käytössä olevat ohjelmat

Vuonna 1999 käynnistettiin Kuopion vankilassa Suomen vankeinhoidossa ensimmäinen seksuaalirikoksista tuomituille tarkoitettu muutos- ja kuntoutusohjelma, STOP. Ohjelmaa toteutetaan ryhmämuotoisena, ja se koostuu yhdeksän kuukauden aikana pidettävistä 170 istuntotunnista.

Ohjelman järjestämisestä huolehtii nykyisin Riihimäen vankila. Osallistujat asuvat omilla osastoillaan, joita on kaksi. STOP-ohjelmaan osallistuvat vangit käsittelevät seksuaalirikoksiin liittyviä uskomuksiaan ja ajatuksiaan, opettelevat uhrin kokemusten tiedostamista ja harjoittelevat rikoksettomaan

elämään tarvittavia taitoja. Työskentelyn tavoitteena on, että seksuaalirikoksiin syyllistyneet saavat rikoksiin johtaneen ajattelunsa tietoiseen hallintaan, motivoituvat muuttamaan käyttäytymistään ja oppivat elämään muita vahingoittamatta.

Vankeinhoidon STOP-ohjelmaan valitaan seksuaalirikoksista ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittuja, joilla on kohonnut seksuaalirikoksen uusimisriski (yli 10 prosentin riski 10 vuoden sisällä vapautumisesta). Ohjelmat eivät sovellu matalan riskin omaaville vangeille.

Rikosseuraamusalueilla on STOP-yhdyshenkilöverkosto, jonka jäsenet on koulutettu tekemään seksuaalirikoksesta tuomitulle niin sanotun staattisen eli pysyvän riskin arviointi. Apuna käytetään seksuaalirikollisen henkilöhistoriaan liittyviä pysyviä riskitekijöitä mittaavaa testiä. Arvioinnin perusteella yhdyshenkilöt ohjaavat vankeja STOP-ohjelmaan yhteistyössä arviointikeskuksen erikoissuunnittelijoiden kanssa. Osallistujien huolellinen valikointi on ohjelman onnistumisen kannalta erittäin tärkeää.

STOP-ohjelman tuloksia voidaan pitää hyvinä. Ohjelman läpi käyneitä vankeja oli 31 päivänä elokuuta 2010 yhteensä 170. Vapautuneista ja ohjelman suorittaneista seitsemän vankia on uusinut seksuaalirikoksen. Vankilaan on muista rikoksista tuomittuina palannut 21 rikoksenteikijää. Pitää kuitenkin huomata, että hyviä tuloksia selittää ainakin jossain määrin se, että ohjelmaan valikoituneet vangit ovat motivoituneita hoitoon.

2.3.2. Seksuaalirikollisille tarjolla olevat hoito-ohjelmat ja lääkehoito

Seksuaalirikollisille on kehitetty monia erilaisia hoitomuotoja, joiden tarkoituksena on ehkäistä rikosten uusimista. Hormonaalisia lääkehoitoja ja rikoksenteikijän käyttäytymisen muuttamiseen pyrkiviä psykologisia hoitomuotoja on käytetty eri maissa 1960-luvulta lähtien.

Käsitteellä ”hoito” tarkoitetaan tässä yhteydessä useimmiten käyttäytymisen ja ajattelumallien muuttamista, ei varsinaista parantavaa hoitoa. Hoito on kuitenkin vakiintunut käsite, jota käytetään kuvaamaan myös erilaisia tuki- ja toimintaohjelmia.

Seksuaalirikollisten terapioissa ja hoito-ohjelmissa käytetään erilaisiin teoreettisiin viitekehyksiin perustuvia malleja, joita ovat muun muassa psykodynaaminen, käyttäytymisterapeuttinen sekä ratkaisukeskeinen lähestymistapa. Erityyppisiä rikollisuuden yksilöpsykologiseen käsittelyyn perustuvia hoito-ohjelmia on kokeiltu varsinkin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Seksuaalirikollisen hoitoon tai valvontaan saattaa myös kuulua tavanomaista psykososiaalista tukea, jota ei voida määrittää mihinkään teoreettiseen malliin kuuluvaksi.

Käyttäytymisterapioissa haitalliseksi koetun toiminnan lopettaminen tapahtuu ajattelun ja tunteiden merkitysten muuttamisen kautta. Kun käyttäytymiseen tai reaktioon vaikuttavat ajatukset ja tunteet oppii tunnistamaan, on mahdollista kyseenalaistaa totuttu toimintamalli. Esimerkiksi Suomen vankeinhoidossa käytettävä seksuaalirikollisten STOP-ohjelma perustuu tälle lähestymistavalle. Tarkoituksena on, että rikoksenteikijä oppii näkemään yhteyden ajattelunsa ja vahingoittavan toimintansa välillä.

Käyttäytymisterapeuttisissa ohjelmissa voidaan myös pyrkiä parantamaan rikoksenteikijän kykyä suuttumuksen hallintaan tai hänen sosiaalisia taitojaan, jos sellaisesta arvioidaan olevan kuntoutuksessa hyötyä. Ohjelmissa voidaan lisäksi harjoitella ihmissuhdetaitoja ja parisuhteessa olemista.

Seksuaalirikollisille tarkoitettujen hoito-ohjelmien tehoa on jonkin verran tutkittu. Nykyään tutkimustulokset antavat aihetta optimismin hoidon vaikutusten suhteen, mutta tulokset ovat edelleen jossain määrin ristiriitaisia. Hyvät tulokset näyttävät perustuvan ennen kaikkea rikoksenteikijän henkilökohdaiseen soveltuvuuteen tiettyyn hoitomuotoon ja hoidon yksilölliseen suunnitteluun.

Nykytietämyksen mukaan tehokkainta näyttää olevan hoito, jossa kiinnitetään huomiota sekä rikoksenteikijän menneisyyteen, nykyisyyteen että tulevaisuuteen. Menneisyydestä voidaan käsitellä esimerkiksi hyväksikäytetyksi tulemistai tai muuta rikoksenteikijää vahingoittanutta kohtelua, nykyisyydestä seksuaalirikoksiin syyllistymistä ylläpitäviä tekijöitä, ja tulevaisuutta ajatellen harjoitellaan esimerkiksi tunnistamaan rikosten tekemiseen liittyviä riskitilanteita. Hoidolla

pyritään mahdollisuuksien mukaan vaikuttamaan kriminogeenisiin eli rikollisuutta aiheuttaviin tekijöihin.

Tehokkaimmiksi osoittautuneilla käyttäytymisterapioilla pyritään kehittämään rikosentekijän tietoisuutta omasta toiminnastaan ja antamaan hänelle käytännön valmiuksia rikoksettomaan elämään.

Myös päihderiippuvuuksien hoitoon kehitetyt niin sanotut retkahtamisten estämisen tekniikat ovat osoittautuneet käyttökelpoisiksi seksuaalirikollisten hoidossa. Yksilö- ja ryhmäterapian yhdistäminen rikosentekijän henkilökohtaisten tarpeiden mukaan on useissa tapauksissa hyvä ratkaisu. Jos hoito-ohjelmaa toteutetaan ryhmässä, on tärkeää koota ryhmä hoidon tavoitteiden kannalta oikein. Olennaista on valita seksuaalirikollisten hoito-ohjelmiin ne rikosentekijät, joille asianomainen hoitomuoto tutkimustiedon perusteella sopii ja joiden mukana olo ryhmässä on rikosten käsittelyn kannalta mielekästä.

Seksuaalirikollisten lääkehoidon vaikutusmekanismi perustuu testosteronin ja sukupuolisen halun väliseen yhteyteen: testosteronin määrää veressä voidaan hormonihoidolla laskea ja siten hillitä seksuaalirikollisen tarvetta jatkaa käyttäytymistään. Yleisimmin käytettynä lääkeaineena on eri maissa ollut syproteroniasetaatti. Tämän ohella on käytetty leuprolidia, joka myös alentaa elimistön testosteronipitoisuutta. Molempia edellä mainittuja aineita käytetään tavallisesti lääkkeenä eturauhassyövän hoidossa. Leuprolidin lisäksi samaan lääkeaineryhmään kuuluu muun muassa triptoreliini, jota myös on kokeiltu seksuaalirikollisilla. Sekä leuprolidia että syproteroniasetaattia on saatavilla injektio muodossa, joten hoidon noudattamista voidaan valvoa tehokkaasti.

Hormonaalisten lääkehoitojen lisäksi seksuaalirikollisten uusimisriskiin on pyritty vaikuttamaan selektiivisillä serotoniinin takaisinoton estäjillä (SSRI), joita tavallisesti käytetään muun muassa masennuksen ja pakko-oireisen häiriön hoidossa. SSRI-lääkityksen vaikutusta pakonomaiseen seksuaaliseen käyttäytymiseen on toistaiseksi tutkittu melko vähän, mutta saadut tulokset ovat olleet pääosin lupaavia. Lääkkeiden huonona puolena seksuaalirikollisten uusimisriskin vähentämisessä on se, että niitä on

saatavilla ainoastaan suun kautta otettavassa muodossa, mikä vaikeuttaa niiden käytön valvontaa. SSRI-lääkkeitä voivat käyttää myös seksuaalirikoksiin syyllistyneet naiset. Lisäksi sivuvaikutukset ovat tavallisesti lievempiä kuin hormonaalisilla lääkkeillä.

Seksuaalirikollisten hoidossa on 2000-luvulla melko hyvin tuloksin kokeiltu myös naltreksonia, jota yleisemmin käytetään alkoholismin ja muiden riippuvuuksien hoidossa. Myös erilaiset yhdistelmähoidot ovat mahdollisia. Esimerkiksi leuprolidin ja jonkin SSRI-ryhmään kuuluvan lääkeaineen yhdistelmää pidetään nykyään lupaavana seksuaalirikollisten hoitomuotona. Jos seksuaalirikosten tekeminen on yhteydessä rikosentekijän päihteiden käyttöön, mahdollisia lääkkeitä voisivat olla myös alkoholismin hoidossa käytettävä disulfiraami eli Antabus tai huumeriippuvaisille tarkoitettu metadonikorvaushoito.

Seksuaalirikollisen vapaaehtoinen lääkehoito on nykyäänkin mahdollista, vaikka sen järjestämistä koskevaa sääntelyä ei ole. Käytännössä oma-aloitteinen hoitoon hakeutuminen on ollut erittäin harvinaista. Ainoastaan muutama seksuaalirikoksesta tuomittu vanki on vankilassa toivonut lääkehoitoa.

2.4 Seksuaalirikollisen hoitomuodot muissa Pohjoismaissa

2.4.1 Ruotsi

Keskusvirasto (*Kriminalvårdsstyrelse*) julkaisi vuonna 2005 asiasta kirjelmän, joka sisältää seksuaalirikollisia koskevan kuntoutuksen ja hoidon päälinjaukset.

Ruotsin vankeinhoidossa ei ole laissa määriteltyjä rajoituksia tai mahdollisuuksia lääkehoidon (antihormonaalisen tai muun farmakologisen hoidon) määräämiselle. Säännöksiä ei ole myöskään siitä, miten hoito tulisi toteuttaa. Näin ollen lääkehoidon aloittaminen on vangin oman aloitteellisuuden varassa.

Ruotsin vankeinhoidossa on kolmen tyyppisiä hoito-ohjelmia seksuaalirikollisille. Informaatio-ohjelman tarkoituksena on antaa uutta tietoa vangille. Ohjelma on pakollinen ja sen tulee sisältyä rangaistuksen toimeenpanosuunnitelmaan. Ohjelmassa annetaan

tietoa lainsäädännöstä, yhteiskunnan asennoitumisesta seksuaalirikoksiin sekä vankiloiden ohjelmatarjonnasta ja mahdollisuuksista psykoterapeuttiseen hoitoon.

Motivointi-ohjelmien tavoitteena on lisätä vangin tietämystä seksuaalisuudesta, sukupuolirooleista, ihmisen psykoseksuaalisesta kehityksestä, seksuaalisuudesta ja huumeista, seksuaalisuudesta ja väkivallasta, seksuaalisuudesta eri kulttuureissa, psykoterapeuttisesta hoidosta sekä lääkehoidosta. Tavoitteena on, että motivointiohjelma saavuttaisi kaikki seksuaalirikoksista tuomitut vangit. Ohjelmalla pyritään motivoimaan vankia hoitoon, esimerkiksi psykoterapiaan.

Hoito- ja toimintaohjelmien tarkoituksena on saada aikaan muutos vangissa. Kaikille seksuaalirikollisille on tarjottava mahdollisuutta osallistua ohjelmaan. Erityisenä kohderyhmänä ovat ensikertaiset vangit.

Hoidon tavoitteena on keskittyä niihin tilanteisiin ja tekijöihin, jotka lisäävät uusimisen todennäköisyyttä. Vankia autetaan kantamaan vastuuta omasta seksuaalisesta käyttäytymisestään ja muista rikollisuuteen liittyvistä ongelmista. Hoitoa antaa psykologi, psykoterapeutti tai lääkäri, jolla on psykoterapiakoulutus.

Ohjelmanä käytetään "*Relation och samlevnad*" eli ROS-nimistä lähinnä kognitiiviseen terapiaan perustuvaa ohjelmaa, joka on otettu käyttöön vuonna 2002. Ohjelma perustuu seksuaalisen väkivallan riskitekijöiden käsittelyyn. Ohjelma kestää kahdeksan viikkoa ja käsittää 108 tuntia. Ohjelman on suorittanut vuosittain noin 60 vankia.

Myös seksuaalirikollisten hoitoa vankeinhoidon ulkopuolella on viime vuosina kehitetty. Karoliinisessa yliopistosairaalassa Huddingessa avattiin huhtikuussa 2006 seksuaalislääketieteellinen keskus, jonka palvelut on tarkoitettu muun muassa pakonomaisesta seksuaalisesta käyttäytymisestä kärsiville henkilöille sekä niille, joilla on riski syyllistyä seksuaalirikoksiin tai jotka jo ovat syyllistyneet niihin. Keskuksessa on useita erikoislääkäreitä, psykologeja, psykoterapeutteja, kuraattoreita ja sairaanhoitajia. Hoitoon voi hakeutua itse tai lääkärin lähetteellä. Keskuksen toiminnan tavoitteena on ennaltaehkäistä seksuaalista väkivaltaa, ja se

tekee yhteistyötä muun muassa sosiaaliviranomaisten ja vankeinhoidon kanssa.

2.4.2 Norja

Norjassa seksuaalirikollisten hoidon perustana ovat lääkkeettömät keskusteluterapiat. Hormonihoitoa on käytetty hyvin vähän, ja suhtautuminen siihen on ollut ristiriitaista.

Vapaaehtoisen hormonihoitoon yhdistämistä kognitiiviseen terapiaan seksuaalirikollisten hoidossa on vuodesta 2004 alkaen kokeiltu Trondheimin vankilassa.

Trondheimissa käytetty hoito-ohjelma on kaksiosainen. Kumpaanakin jaksoon sisältyy 100 tuntia ryhmätapaamisia ja kumpikin jakso kestää noin kahdeksan kuukautta. Toteutuksessa ovat mukana kliinisen psykologian asiantuntija ja pakkohoidon asiantuntija Brøsetin sairaalaosastosta sekä Trondheimin vankilan virkamies. Brøset on vaarallisten mielenterveyspotilaiden hoitoon ja oikeuspsykiatriaan erikoistunut osaamiskeskus, joka tuottaa myös psykiatrisia palveluja oikeuslaitokselle ja vankiloille.

Ohjelman ensimmäinen osa perustuu englantilaiseen kognitiivisen terapian ohjelmaan (*Sex Offender Treatment Programme, SOTP*), joka on ollut käytössä Norjassa Bergenin vankilassa vuodesta 1998. Vapaaehtoinen hormonihoito voidaan yhdistää hoito-ohjelman toiseen jaksoon. Terapian ja lääkityksen yhdistämisellä pyritään varmistamaan se, että ohjelmalla päästään vaikuttamaan myös rikollisen käyttäytymisen syihin, ei vain oireisiin.

Hoidon lääketieteellinen seuranta on tiivistä. Hoitojakson alussa ja sen aikana mitataan muun muassa vankien hormonitasoja verinäytteistä.

Vangit eivät saa hormonihoitoon käyttämisestä minkäänlaisia etuja, esimerkiksi poistumislupia tai mahdollisuutta aikaistettuun ehdonalaiseen vapautumiseen. Norjassa on keskusteltu hormonihoitoon ottamisesta huomioon rangaistuksen täytäntöönpanossa jollain tavoin. Haittana pidetään sitä, että edut voisivat vaikuttaa tapaan, jolla hormonihoitoa saavat vangit raportoivat omasta seksuaalisesta aktiviteetistaan. Hoito-ohjelma perustuu rikoksentehtäjän itsensä ilmoittamiin tie-

toihin muun muassa seksuaalisesta halukkuudestaan.

Trondheimissa valittiin tarjolla olevista lääkeaineista käyttöön leuprolidi.

Ohjelman loppuun suorittaneet vangit olivat tyytyväisiä hoitoon.

2.4.3 Tanska

Vakavaan seksuaalirikokseen syyllistynyt ja edelleen vaaralliseksi arvioitava rikoksen tekijä voidaan Tanskassa tuomita niin sanottuun preventiiviseen vankeuteen. Preventiivissä vankeudessa olevalle suositellaan sukupuoliviettiä hillitsevää lääkehoitoa, jotta ehdonalainen vapautuminen olisi mahdollista. Vapautumisesta päättää tuomioistuimien, jotka arvioi harkinnassaan muitakin tekijöitä, kuten tekijän vaarallisuutta, teon luonnetta ja vapaudenmenetyksien pituutta.

Tanskassa seksuaalirikoksesta tuomittu voidaan määrätä ehdottoman vankeuden sijasta ehdolliseen tuomioon, jonka sisältönä on kahden vuoden pituinen seksuaalikäyttäytymiseen vaikuttava psykiatrinen hoito. Kohderyhmänä hoidossa ovat henkilöt, jotka muuten olisi tuomittu seksuaalirikoksesta neljästä kuukaudesta vuoden ja kuuden kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Rikos ei ole saanut sisältää väkivaltaa tai pakottamista.

Hoitoon pääsyylliselle on asetettu useita ehtoja. Hoitomahdollisuus ei koske väkivaltaisia pedofiilejä, joiden riskiä syyllistyä hoidon aikana uusiin rikoksiin ei voida pitää vähäisenä. Myös aikaisemmat seksuaalirikoksista saadut tuomiot saattavat aiheuttaa, ettei tuomittu pääse hoidon piiriin. Hoito järjestetään tiiviissä yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa.

Herstedvester on koko Tankan alueen kattava hoitolaitos, jossa on 133 suljettua laitospaikkaa ja 15-paikkainen avo-osasto. Laitokseen sijoitetaan psykiatrisen ja psykologisen hoidon, avun ja tarkkailun tarpeessa olevia vankeja sekä ajallisesti määräämättömään rangaistukseen tuomittuja vankeja.

Vuodesta 1989 alkaen laitoksessa on annettu seksuaaliviettiä vaimentavaa lääkehoitoa vaarallisille seksuaalirikollisille, jos kokonaisvaltaisen arvion perusteella on päädytty

siihen, ettei psykoterapia yksinomaan ole riittävä keino estämään tulevia seksuaalirikoksia. Noin kaksi tai kolme tuomittua aloittaa vuosittain tällaisen hoidon.

Lääkehoidon edellytyksenä on, että tuomittu on syyllistynyt toisen henkilön turvallisuutta vaarantavaan vakavaan seksuaalirikokseen ja että uusiin rikoksiin syyllistymisen riskin arvioidaan olevan olemassa. Lisäksi edellytetään, että kyse on rikoksentekijästä, jonka uusintarikollisuusriskiä ei voida riittävästi vähentää terapialla, päihdehoidolla tai muulla lääketieteellisellä hoidolla.

Sukupuoliviettiä vaimentavaa lääkehoitoa annetaan tapauksissa, joissa kaikki muut mahdollisuudet arvioidaan riittämättömiksi ehkäisemään vakavan seksuaalirikoksen uusiminen. Lääkehoito on vapaaehtoista ja perustuu tuomitun kirjalliseen suostumukseen.

Jos tuomittu ei suostu hoitoon, tämä saattaa johtaa siihen, ettei hän pääse ehdonalaiseen vapauteen tai hänelle ei myönnetä poistumislupia, koska riski uusiin rikoksiin on liian korkea.

Nykyisin hoidon kohderyhmänä ovat ennen kaikkea pitkää rangaistusta suorittavat. Lääkehoidon tarkoituksena on yhdessä psykoterapian kanssa vapauttaa tuomittu pakkomielteen omaisista seksuaalisista kuvitelmista ja hillitä hänen sukupuoliviettiään.

Lääkehoidon määrääminen on pitkä prosessi. Ensi vaiheessa tuomittu käy pitkään keskusteluja psykiatrin tai psykologin kanssa. Tämän jälkeen pidetään neuvottelu, johon osallistuvat juristi, psykiatri tai psykologi, sosiaalityöntekijä, opettaja, vankeinhoidon virkamies sekä lääkäri. Neuvottelun perusteella voidaan tehdä päätös lääkehoidon tarjoamisesta.

Jos lääkehoitoa päädytään tarjoamaan, asia käsitellään vielä oikeuslääkärineuvostossa (*Retslægerådet*). Neuvosto on riippumaton, 10–12 lääketieteen ammattilaisesta koostuva elin, joka tarjoaa lääketieteellistä ja farmaseuttista apua viranomaisille yksittäisten kansalaisten oikeudelliseen asemaan liittyvissä asioissa. Jos neuvosto hyväksyy lääkehoidon, hoitava psykiatri määrää verikokeita ja luuston kuvauksen. Tämän jälkeen laitoksen sisätautilääkäri käy vangin kanssa läpi lääkehoidon mahdolliset sivuvaikutukset, minkä jälkeen hoito voidaan aloittaa. Tuo-

mittu saa kerran kahdessa viikossa pistoksen syproteronia ja joka kolmas kuukausi pistoksen leuprolidia.

Hoidon aikana vangilta otetaan verinäytteitä joka kuudes viikko. Verinäytteillä tutkitaan munuaisten ja maksan toimintaa sekä veren kalsiumpitoisuutta. Joka 12. viikko tehdään lisäksi hormonianalyysi. Jos tuloksissa ilmenee jotain poikkeavaa, lääkärit selvittävät asiaa ja voivat olla suosittelematta hoidon jatkamista, jolloin se lopetetaan välittömästi. Vanki keskustele myös hoidon aikana säännöllisesti lääkärin kanssa.

Hoito voidaan määrätä kestämään ainoastaan sen ajan, jonka tuomittu on ehdonalaissa vapaudessa. Jos vanki vapautuu suoritettuaan koko rangaistuksensa, lääkehoitoa ei voida asettaa.

Ehdonalainen vapauttaminen on mahdollista, kun vanki on suorittanut kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan tai 12 vuotta elinkautisesta, jos vanki muun muassa sitoutuu noudattamaan hänelle annettuja määräyksiä. Psykiatrinen hoito ja sukupuoliviettä vaimentava lääkehoito voi olla tällainen määräys.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan seksuaalirikollisten lääkehoidon ja siihen liittyvän muun psykosiaalisen hoidon ja tuen ottamista osaksi rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää. Hoito toteutettaisiin vangin suostumukseen perustuen osana valvottua koevapautta ja ehdonalaista vapautta. Lääkehoitoon sitoutumalla vanki voisi päästä valvottuun koevapauteen, mutta edellytyksenä olisi, että hän sitoutuisi jatkamaan lääkehoitoa myös ehdonalaissa vapaudessa.

Ehdotuksen tavoitteena on ehkäistä seksuaalirikoksen uusimista. Kansainvälisten kokemusten ja tutkimusten sekä Suomessa STOP-ohjelmasta saatujen kokemusten perusteella hoito kohdistettaisiin seksuaalirikollisiin, joilla arvioidaan olevan vähintään keski suuri rikoksen uusimisen riski. On myös perusteltua kohdistaa toimenpiteet niiden rikoksentekijöiden hoitoon, jotka on tuomittu törkeistä tai vakavista seksuaalirikoksista. Tällaisia ovat esimerkiksi törkeä raiskaus ja

törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Lääkehoito voi olla perusteltua muissakin seksuaalirikostapauksissa, jotka ovat niin vakavia, että niistä on tuomittu ehdotonta vankeutta. Tässä ryhmässä lääkehoitoon sitoutumisesta tulisi uusi edellytys koevapauteen pääsemiselle.

Tavoitteena on, että vanki osallistuisi ensin vankilassa seksuaalirikollisille tarkoitettuun STOP-ohjelmaan. Tämän jälkeen arviointiin mahdollisuuksia lääkehoitoon. Käytännössä arviointi tehtäisiin Rikosseuraamuslaitokseen kuuluvassa Psykiatrisessa vankisairaalassa. Psykiatrisella vankisairaalalla on yksiköt Turussa ja Vantaan vankilassa.

Päätöksen valvottuun koevapauteen päättämisestä tekisi Rikosseuraamuslaitoksen arviointikeskus.

Jos valvotussa koevapaudessa oleva rikkoisi hoitomääräyksen ehtoja, hänelle annettaisiin varoitus tai koevapaus peruutettaisiin enintään suorittamatta olevan koevapauden pituiseksi ajaksi. Jos hoitomääräyksen rikominen tapahtuisi ehdonalaissa vapaudessa, hänelle annettaisiin kirjallinen kehoitus noudattaa hoitomääräystä. Jos valvottava kehoituksesta huolimatta rikkoisi lääkehoidosta annettuja määräyksiä tai lopettaisi lääkehoidon, tuomioistuimien voisi määrätä jäännösran gaistusta täytäntöön pantavaksi enintään 14 päivää. Menettely olisi sama kuin muissakin ehdonalaisen vapauden menettämistapauksissa.

Valvotun koevapauden ehdoksi asetettavaa hoitoa koskevat säännökset lisättäisiin vankeuslakiin. Samalla ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annettua lakia. Lähtökohtana olisi, että lääkehoidosta päättäisi Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri. Lääkehoidon valvonta toteutettaisiin pääasiassa yliopistollisissa sairaaloissa ja muissa erikoissairaanhoidon yksiköissä.

Tavoitteena on, että tuomittu olisi motivoitunut jatkamaan lääkehoitoa omaehtoisesti vielä ehdonalaisen vapauden päätyttyäkin.

4 Esityksen vaikutukset

On arvioitu, että lääkehoitoon osallistuisi enintään 10 vankia vuosittain. Osa heistä oli-

si vankeja, joille ei muutoin myönnettäisi mahdollisuutta valvottuun koevapauteen.

Esityksellä ei ole merkittäviä taloudellisia vaikutuksia. Lääkkeiden vuosikustannukset yhtä lääkehoitoon osallistujaa kohden vaihtelevat 80 eurosta 3 000 euroon riippuen valitusta lääkityksestä. Lisäkustannuksia aiheuttaa lääkehoidon toteutumisen valvonnasta. Hormonaalista lääkitystä tulisi arvioida noin kuukauden välein. Näytteiden ottamisen ja analysoinnin kustannukset vaihtelevat 40–100 euron välillä testistä riippuen. Lääkehoidon toteutumisen valvonta toteutettaisiin pääosin yliopistollisissa sairaaloissa ja muissa erikoissairaanhoidon yksiköissä sen mukaan kuin Rikosseuraamuslaitos erikseen sopisi. Yhtä lääkehoitoon osallistujaa kohden testaus- ja muut seurantakustannukset olisivat noin 1 500–2 000 euroa vuodessa. Psykososiaalisen hoidon vuosikustannukset yhtä lääkehoitoon osallistujaa kohden olisivat noin 5 000–15 000 euroa vuodessa hoidon tarpeesta ja hoidon tiheydestä riippuen.

Lääkehoidon ja psykososiaalisen hoidon ja tuen kokonaiskustannukset olisivat siten korkeintaan noin 20 000 euroa lääkehoitoon osallistujaa kohden vuodessa ja kokonaisuudessaan enintään 200 000 euroa vuodessa.

Sekä lääkehoidon että psykososiaalisen hoidon ja tuen kustannukset valvotun koevapauden ja ehdonalaisesti vapautuneen valvonnan aikana maksettaisiin ehdotuksen mukaan valtion varoista. Tämä on perusteltua sen vuoksi, että hoidolla tähdätään nimenomaan seksuaalirikoksen uusimisriskin vähentämiseen. Valvotussa koevapaudessa ja valvonnassa olevien perusterveydenhuollosta huolehtisi edelleen kunnallinen terveydenhuolto. Hoitomääräykseen sisältyvä ja lääkehoidon tueksi järjestettävä psykososiaalinen hoito kytkeytyisi rikoksen uusimisriskin vähentämiseen ja hoitoaika rikosseuraamuksen toimeenpanoon liittyen kestäisi yleensä korkeintaan vuoden. Lääkehoidon kustannuksia arvioitaessa tulisi ottaa huomioon myös se, että hoito lisää yhteiskunnan turvallisuutta ja vähentää mahdollisia myöhempiä kustannuksia silloin, kun hoitomääräyksen noudattaminen ehkäisee seksuaalirikoksen uusimista.

Rikosseuraamuslaitoksen Psykiatriselle vankisairaallalle aiheutuisi kuluja vankien tutkimusjaksoista. Myös henkilökunnan kou-

lutuksesta aiheutuisi jonkin verran kuluja. Kun lääkehoitoa saavien rikoksenteekijöiden määrä olisi enintään 10 vuodessa ja valvottavat jakaantuisivat ympäri Suomea, uudistuksen toteuttaminen ei vaatisi uusia resursseja ja voitaisiin toteuttaa olemassa olevien määrärahojen puitteissa.

5 Asian valmistelu

Ehdotus perustuu asiaa selvittäneen työryhmän mietintöön (oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:1)

Oikeusministeriö pyysi ehdotuksesta lausuntoa yhteensä 48 viranomaiselta ja järjestöltä, joista 31 antoi lausunnon. Yleisarviot ehdotuksesta olivat enimmäkseen myönteisiä: mahdollisuutta seksuaalirikollisten lääkehoitoon seuraamusjärjestelmässä pidettiin hyvin perusteltuna ja tarpeellisenä. Lausunnoissa painotettiin erityisesti uusintarikollisuuden ehkäisemistä työryhmän ehdottamalla hoidolla.

Lausuntopalautteeseen sisältyi myös kielteisiä arvioita. Näihin kuului sekä seuraamusjärjestelmässä toteutettavaan lääkehoitoon kohdistuvaa periaatteellista kritiikkiä että yksittäisiä, esimerkiksi lääkehoidon järjestämistä koskevia huomautuksia. Useat lausunnonantajat painottivat lääkkeettömien hoitomuotojen käyttöä lääkityksen rinnalla. Hoidettavalta saatavan suostumuksen aitoutta pidettiin joissakin lausunnoissa kyseenalaisena. Lausuntopalautteen perusteella ehdotusta on muutettu muun muassa siten, että ehdotukseen on lisätty uusi pykälä suostumuksen peruuttamisesta.

Ehdotus liittyy oikeusministeriössä parhailaan virkatyönä valmisteltavaan valvottua koevapautta koskevaan uudistukseen. Tarkoituksena on siirtää nykyään asetuksen tasolla olevat koevapautta koskevat säännökset uuteen valvotusta koevapaudesta annettavaan lakiin ja samalla määritellä koevapauden sisältö nykyistä tarkemmin. Esimerkiksi koevapauden tekniset ja muut valvontatavat sekä valvottavan toimintavelvollisuuden sisältö on tarkoitettu säännellä nykyistä täsmällisemmin.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Hallituksen esitys rikosseuraamusalan organisaatiouudistukseen liittyvien lakien muuttamisesta on tämän esityksen kanssa samaan aikaan eduskunnan käsiteltävänä. Esitykset on sovitettu yhteen siten, ettei niihin sisälly samoja säännöksiä.

Tarvetta ehdotusten yhteen sovittamiseen on kuitenkin ehdonalaisesta vapaudesta annetun lain 5 §:ssä, koska säännös oli asiasisältönsä vuoksi jaettava kahteen hallituksen esitykseen. Ehdotusten yhteen sovittaminen tulisi tältä osin tehdä eduskunnassa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Vankeuslaki

19 a luku Valvottu koevapaus

1 §. *Valvottu koevapauden edellytykset.* Pykälässä säädettäisiin yksityiskohtaisesti niistä edellytyksistä, joilla vanki voitaisiin sijoittaa valvottuun koevapauteen. Koevapauden tarkoitusta, enimmäispituutta ja ajoittumista koskeva perussäännös jäisi edelleen rikoslain 2 c luvun 8 §:ään.

Ehdotettavat edellytykset ovat suurimmaksi osaksi samoja kuin voimassa olevassa laissa. Pykälän 1 momentin 1 kohta vastaisi nykyisen rikoslain 2 c luvun 8 §:n 2 momentin 1 kohtaa. Säännöstä täsmennettäisiin siten, että siitä ilmenisi nykyistä selvemmin vaatimus rangaistusajan suunnitelman noudattamisesta. Rangaistusajan suunnitelmasta säädetään vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä.

Pykälän 1 momentin 2 kohta vastaisi rikoslain 2 c luvun 8 §:n 2 momentin 2 kohtaa vähäisin kielellisin muutoksin.

Pykälän 1 momentin 3 kohdaksi siirrettäisiin edellä mainitun 8 §:n 2 momentin 3 kohdassa nykyään asetettava päihteettömyysvaatimus. Säännöstä täsmennettäisiin lisäyksellä, jonka mukaan päihteiden käyttökielto on voimassa koevapauden aikana.

Ehdotetun pykälän 1 momentin 4 kohta vastaisi sisällöltään nykyisen rikoslain 2 c luvun 8 §:n 2 momentin 4 kohtaa, 1 momentin 5 kohta vastaisi nykyisen rikoslain 2 c luvun 8 §:n 2 momentin 5 kohtaa ja pykälän 1 momentin 6 kohta vastaisi nykyisen rikoslain 2 c luvun 8 §:n 2 momentin 6 kohtaa vähäisin kielellisin täsmennyksin.

Pykälän 2 momentin 7 kohdan edellytys olisi uusi. Edellytys koskisi tilanteita, joissa seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi annettava lääkehoito ja mahdollinen muu hoito olisi asetettu koevapauteen pääsyn ehdoksi. Valvottavan olisi näissä tapauksissa sitouduttava noudattamaan annettua hoitomää-

räystä. Hoitomääräyksestä säädettäisiin tarkemmin 2 §:ssä.

2 §. *Hoitomääräys koevapauden ehtona* Pykälässä ehdotetaan uutta sääntelyä, jonka mukaan valvottu koevapauden ehdoksi voitaisiin asettaa, että vanki sitoutuu noudattamaan seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi annettavia lääkehoitoa koskevia määräyksiä. Lääkehoitoon voitaisiin tarvittaessa liittää psykososiaalista hoitoa ja tukea koskevia määräyksiä.

Kuten edellä yleisperustelujen jaksossa 2.3.2 on selostettu, seksuaalirikokseen syylistymisen todennäköisyyttä voidaan pienentää asianmukaisella lääkityksellä. Yleensä tarkoitukseen käytetään sukupuolihormonien määrää vähentävää ja siten sekä seksuaalista kykyä että halua vaimentavaa hormonaalista lääkitystä. Seksuaalisiin pakko-oireisiin voidaan vaikuttaa myös lääkkeillä, joita tavallsemmin käytetään mielialahäiriöiden hoidossa. Lääkitys aloitettaisiin Psykiatrisessa vankisairaалassa muutamaa kuukautta ennen valvottuun koevapauteen päästämistä. Tämä edellyttäisi, että vanki sijoitettaisiin Psykiatriseen vankisairaalaan muutamaksi viikoksi lääkityksen arviointia varten. Jos lääkitys arvioitaisiin mahdolliseksi, Psykiatrinen vankisairaala tekisi päätöksen lääkityksen aloittamisesta. Lääkityksen vaikutuksia seurattaisiin Psykiatrisessa vankisairaалassa muutamaa viikon ajan. Tämän jälkeen vanki voisi siirtyä takaisin vankilaan suorittamaan loppuosaa rangaistuksestaan. Muutamaa viikkoa ennen vapauttamista vanki tulisi uudelleen seurantajaksolle Psykiatriseen vankisairaalaan, jossa arvioitaisiin hoidon vaikutuksia.

Psykososiaalisella hoidolla ja tuella tarkoitetaan erilaisia lääkehoitoa tukevia ja täydentäviä hoitomuotoja kuten psykoterapiaa, ryhmäterapiaa ja intensiivistä psykososiaalista hoitoa.

Lääkehoito ja käyttäytymisterapia yhdessä toteutettuna estävät seksuaalirikosten uusimista tehokkaammin kuin pelkkä lääkehoito. Tavoitteena onkin, ettei lääkehoitoa käytettäisi yksinomaaisena hoitomuotona. Psy-

kososiaalista hoitoa ja tukea tulisi olla saatavilla koevapauden ja ehdonalaisen vapauden aikana valvottavan saaman lääkityksen tukena.

Vankilassa suoritettu STOP-ohjelma antaisi hyvän lähtökohdan seksuaalirikoksen uusimista ehkäisevän lääkityksen käytölle vankeusajan jälkeen. Psykososiaalista hoitoa ja tukea voitaisiin liittää myös sellaisten vankien lääkehoitoon, jotka ovat osallistuneet STOP-ohjelmaan vankilassa. Myös näissä tapauksissa psykososiaalisen hoidon ja tuen tarve arvioitaisiin yksilöllisesti.

Hoitomääräys poikkeaisi muista valvotun koevapauden ehdoista siten, että valvottava olisi velvollinen osallistumaan hoitoon vielä koevapautta seuraavan ehdonalaisen vapaudenkin aikana. Näin voitaisiin pienentää seksuaalirikoksen uusimisen todennäköisyyttä pitkäjänteisemmin kuin liittämällä hoito vain valvottuun koevapauteen.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin hoitoon annettavasta suostumuksesta. Vangin olisi annettava suostumus kirjallisesti. Lääkärille asetetaan pykälässä nimenomainen velvollisuus selvittää vangille lääkehoidon vaikutukset ennen kuin vanki antaa suostumuksensa hoitoon. Lääkärillä tarkoitetaan Rikosseuraamuslaitoksen lääkäriä, käytännössä Psykiatrisen vankisairaalan lääkäriä. Vaikutusten selvittäminen koskee lääkehoidon tavoiteltujen vaikutusten lisäksi mahdollisia lääkityksen aiheuttamia sivuvaikutuksia.

Pykälän 3 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen olisi selvitettävä vangille lääkehoidon lopettamisesta mahdollisesti aiheutuvat rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät seuraukset. Vangin olisi saatava myös nämä tiedot ennen lääkityksen aloittamista, jotta hänellä olisi kaikki asiaa koskeva tarpeellinen informaatio lääkehoitoa koskevaa päätöstä tehdessään. Olennainen seurauksia koskeva tieto on mahdollisuus koevapauden peruuttamiseen eli vankilaan palauttamiseen hoitoehdon laiminlyönnin tai suostumuksen peruuttamisen vuoksi.

3 §. Lääkehoidon valvonta. Lain 2 §:ssä säädettävään lääkehoitoon sitoutuneen valvottavan olisi annettava hoidon valvomiseksi tarpeelliset veri- ja virtsanäytteet. Lääkeaineet saattavat aiheuttaa sivuvaikutuksia, minkä vuoksi lääkehoitoon tulee aina liittää

jatkuva terveydentilan tarkkailu verikokeineen. Näytteillä kontrolloitaisiin sekä lääkitystä saavan henkilön terveydentilaa että hoitomääräyksen asianmukaista noudattamista.

Pykälän 1 momentissa asetettaisiin valvotussa koevapaudessa olevalle velvollisuus saapua Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikköön tai yliopistolliseen sairaalaan tai erityissairaanhoidon yksikköön näytteen antamiseksi. Yliopistollisia sairaaloita on Turussa, Tampereella, Oulussa, Kuopiossa ja Helsingissä. HYKS:n sairaanhoitoalueeseen kuuluvia yliopistollisia sairaaloita on myös Espoossa ja Vantaalla. Lääkehoidon valvontapaikka määriteltäisiin kullekin vangille yksilöllisesti.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan säännöstyä siitä, että Rikosseuraamuslaitos sopisi kunkin yliopistollisen sairaalan tai muun erikoissairaanhoidon yksikön kanssa lääkehoidon valvonnan järjestämisestä. Sopimuksessa määriteltäisiin muun muassa hoidon kustannukset.

4 §. Suostumuksen peruuttaminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin lääkehoitoon annetun suostumuksen peruuttamisesta. Vanki voisi peruuttaa suostumuksensa lääkehoitoon sekä ennen hoidon aloittamista että valvotun koevapauden aikana hoidon jo alettua. Suostumuksen peruuttamista ei tarvitsisi perustella. Tilanteessa sovellettaisiin kuitenkin valvotun koevapauden ehtojen rikkomista koskevaa 5 §:ää, jonka mukaan peruuttamisesta olisi seurauksia. Suostumuksen peruuttaminen rinnastettaisiin ehtojen rikkomiseen, josta lievimmillään seuraisi vangille annettava varoitus. Koevapaus voitaisiin myös tästä syystä peruuttaa, eli vanki joutuisi takaisin vankilaan suorittamaan jäljellä olevaa osaa valvotusta koevapaudesta. Peruutettava koevapaus eli täytäntöönpantava vankeusaika olisi siten korkeintaan suorittamatta olevan koevapauden pituinen.

Jos vanki peruuttaisi suostumuksensa jo ennen koevapauden alkamista, valvotun koevapauden edellytykset voitaisiin harkita uudelleen.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tilanteista, joissa lääkehoidon lopettamiseen olisi lääkärin toteamat lääketieteelliset perusteet. Lopettamiseen olisi perusteet lähinnä silloin, kun lääkehoidon sivuvaikutukset vaarantaisi-

vat koevapaudessa olevan terveydentilaa. Lääkäri arvioisi tilannetta kussakin yksittäistapauksessa. Koska lääkehoidon lopettaminen ei näissä tilanteissa johtuisi koevapauden ehtojen rikkomisesta, pelkästään terveydellisistä syistä johtuva hoidon lopettaminen ei johtaisi myöskään koevapauden peruuttamiseen.

5 §. Valvotun koevapauden ehtojen rikkominen. Säännös vastaisi nykyistä rikoslain 2 c luvun 8 §:n 3 momenttia pienin sisällöllisin muutoksin. Momenttiin lisättäisiin ehdotettava uudistuksesta johtuva hoitomääräystä (2 §) tai lääkehoidon valvontaa (3 §) koskevan ehtojen rikkominen. Jos valvotun koevapauden edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyttyisi, koevapaus peruutettaisiin. Asiasta säädettäisiin samoin kuin rikoslain 2 c luvun 8 §:ssä nykyään.

Hoitomääräyksen rikkomisen seuraukset riippuisivat rikkomuksen laadusta. Lievässä tapauksessa koevapaudessa olevalle annettaisiin varoitus. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi myöhästyminen ennalta sovitusta laboratoriokokeen ottotilaisuudesta. Jos valvottava lopettaisi lääkityksen ilman lääkärin päätöstä, valvottu koevapaus peruutettaisiin.

Voimassa olevan lain mukaan koevapaus peruutetaan rikkomistapauksissa enintään kuukauden määräajaksi taikka kokonaan. Pykälään ehdotetaan johdonmukaisempaa sääntelyä, jonka mukaan koevapaus voitaisiin peruuttaa määräajaksi taikka kokonaan, mutta enintään suorittamatta olevan koevapauden pituiseksi ajaksi. Tämä erikseen määriteltävä aika olisi siis suoritettava vankilassa.

Rangaistusajaksi lukemista koskeva pykälän 2 momentti vastaisi nykyistä rikoslain 2 c luvun 8 §:n 4 momenttia.

Pykälän 3 momentti sisältäisi viittaussäännöksen rikoslain 2 luvun 13 §:ään, jossa säädetään ilmoituksen tekemisestä poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle.

Pykälän 4 momentti sisältäisi viittaussäännöksen, jonka mukaan muutoksenhausta 1 momentissa tarkoitettuihin päätöksiin säädettäisiin vankeuslain 20 luvussa.

6 §. Kustannukset. Pykälän mukaan hoitomääräyksen kustannukset ja lääkehoidon valvonnasta aiheutuvat kustannukset maksettaisiin valtion varoista. Menettely olisi

asianmukainen, koska sekä lääkehoidon että psykososiaalisen hoidon ja tuen kustannukset olisivat osa rangaistuksen täytäntöönpanon kustannuksia. Seksuaalirikollisten hoidossa tarkoituksenmukaisten lääkkeiden samoin kuin lääkkeettömien hoitomuotojen hinnat vaihtelevat runsaasti, joten hoidon maksamisella valtion varoista voisi olla rikoksentekeijälle myös tärkeää taloudellista merkitystä.

7 §. Tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta. Ehdotettavan säännöksen mukaan lääkärillä ei olisi normaalia vaitiolovelvollisuutta tilanteissa, joissa Rikosseuraamuslaitos tarvitsisi tietoa lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta valvotun koevapauden aikana. Lääkäri olisi sitä vastoin velvollinen antamaan Rikosseuraamuslaitokselle lääkehoidon noudattamista koskevat tiedot. Tällainen tavanomukaisesta poikkeava velvollisuus olisi välttämätön, koska viranomaisilla ei muuten olisi mahdollisuutta valvoa hoitomääräyksen noudattamista.

8 §. Päätösvalta. Pykälään koottaisiin säännökset päätösvalasta valvottua koevapautta koskevissa asioissa. Säännös vastaisi sisällöltään vankeuslain 21 luvun 2 §:n 2 ja 3 momenttia.

Ehdotetun pykälän 1 momentti sisältäisi nykyisen vankeuslain 21 luvun 2 §:n 2 momentin säännöksen, johon tehtäisiin Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksesta johtuva tarkistus. Samalla säännöstä selkeytettäisiin siten, että siinä nimenomaisesti säädettäisiin, mistä seuraamuksista vankilan johtaja voi päättää. Näitä asioita olisivat varoitus ja koevapauden peruuttaminen määräajaksi.

Arviointikeskuksen johtaja päättäisi valvottuun koevapauteen sijoittamisesta ja koevapauden peruuttamisesta.

Pykälän 2 momenttiin tehtäisiin Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistuksesta aiheutuva tekninen muutos, jossa Rikosseuraamusvirasto korvattaisiin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköllä. Säännöksen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö päättäisi koevapauteen määrittämisestä ja sen peruuttamisesta sekä koevapauden rikkomisen muista seuraamuksista, jos kyse on elinkautisvangista tai koko rangaistusta suorittavasta henkilöstä. Nämä

säännökset koskisivat myös valvottua koevautta, johon on liitetty hoitomääräys.

Pykälän 3 momentin säännös olisi uusi. Se koskisi päätösvaltaa lääkehoidon aloittamisesta ja lopettamisesta, joista päättäisi Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri. Käytännössä päätökset keskitettäisiin Psykiatriseen vankisairaalaan. Pykälä sisältäisi kuitenkin poikkeussäännöksen, jonka mukaan kiireellisissä tapauksessa lääkehoidosta voisi päättää myös 3 §:n 2 momentissa tarkoitettussa yliopistollisessa sairaalassa tai erityissairaanhoidon yksikössä toimiva lääkäri.

9 §. Tarkemmat säännökset. Pykälä sisältäisi tarkempien säännösten antovaltuuden, jonka mukaan hoitomääräyksen ja lääkehoidon valvonnasta voitaisiin säätää valtioneuvoston asetuksella.

21 luku Vapauttaminen

2 §. Päätösvalta. Pykälään jäisivät säännökset ehdonalaista vapauttamista koskevista päätösvalloista. Pykälän 1 momentti vastaisi nykyisen säännöksen 1 momenttia. Nykyisen säännöksen 2 ja 3 momentti siirrettäisiin 19 a luvun 8 §:ään.

Pykälän 2 momentti sisältäisi voimassaolevan pykälän 3 momentin ensimmäistä lausetta vastaavan säännöksen. Muu osa 3 momentista siirrettäisiin lain 19 a lukuun.

Pykälän 3 momentti vastaisi nykyisen vankeuslain 21 luvun 2 §:n 4 momenttia. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiouudistukseen liittyen Kriminaalihoitolaitos muutettaisiin Rikosseuraamuslaitokseksi.

1.2 Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta

4 §. Valvontaan asettaminen. Lain 4 §:ssä määritellään tilanteet, joissa ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan valvontaan. Voimassa olevan lain mukaan vanki asetetaan valvontaan, jos 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi; 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana; tai 3) vanki itse sitä pyytää. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi myös tilanne, jossa vanki on sitoutunut noudattamaan vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettua

hoitomääräystä eli seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi annettavaa hoitomääräystä. Asiasta säädettäisiin uudessa 1 momentin 4 kohdassa

5 §. Valvonnan sisältö. Lain 5 §:n 3 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi valvontasuunnitelman määräyksillä tilanteissa, joissa vanki asetetaan 4 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisen hoitomääräyksen perusteella valvontaan. Valvontasuunnitelman tulisi näissä tapauksissa sisältää määräykset lääkehoidosta, psykososiaalisesta tuesta ja hoidosta sekä niiden noudattamisen valvonnasta.

6 §. Valvottavan velvollisuudet. Valvottavan velvollisuuksiin ehdotetaan lisättäväksi velvollisuus antaa lääkityksen käytön valvomiseksi ja hoidon turvallisuuden varmistamiseksi välttämättömät virtsa- tai verinäytteet, jos valvottava on sitoutunut vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettuun lääkehoitoon. Velvollisuus olisi samansisältöinen kuin se olisi valvotun koevapauden aikana ehdotettavan vankeuslain 19 a luvun 3 §:n mukaan. Valvottava olisi velvollinen saapumaan näytteen antamiseksi erikseen määrättyyn yliopistolliseen sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoidon yksikköön. Tämä eroaisi ehdotetusta vankeuslain 19 a luvun 3 §:stä siten, ettei pykälässä mainittaisi Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikköä.

6 a §. Tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta. Ehdonalaisen vapauden valvonnasta annettuun lakiin ehdotetaan samanlaista lääkärin tiedonantovelvollisuutta, jota ehdotetaan vankeuslain 19 a luvun 8 §:ksi. Lääkäri olisi siten velvollinen antamaan seksuaalirikollisen lääkehoitoa koskevat tiedot Rikosseuraamuslaitokselle sekä valvotun koevapauden että ehdonalaisen vapauden aikana.

10 a §. Lääkehoitoa tai muuta hoitoa koskevan määräyksen rikkominen ehdonalaissessa vapaudessa. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin menettelystä silloin, kun 4 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla valvontaan asetettu rikkoo lääkehoitoa tai muuta hoitoa koskevia määräyksiä. Ensimmäinen seuraus olisi Rikosseuraamuslaitoksen antama kirjallinen kehoitus valvontasuunnitelman noudattamiseen. Kehotus annettaisiin sekä lääkehoitoa että muuta hoitoa koskevan määräyksen rikkomistilanteissa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin menettelystä silloin, kun valvottava lopettaa läkehoidon tai 1 momentissa tarkoitetusta kehoksesta huolimatta jättää noudattamatta läkehoidon koskevia määräyksiä. Hoitomääräyksen noudattamatta jättämisen tulee myös ehdonalaisen vapauden aikana johtaa seuraukseen, joka on riittävän vakava ehkäisemään hoidon laiminlyönnin. Tilanteissa noudatettaisiin pykälässä olevan viittaussäännöksen nojalla valvontaehtojen törkeää rikkomista koskevaa yleistä sääntelyä, josta on säännökset ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 10 §:n 2—4 momentissa. Tuomioistuin voisi läkehoidon lopettamisen tai hoitomääräyksen laiminlyönnin perusteella määrätä jäännösrangaistusta täytäntöön pantavaksi vähintään neljä ja enintään 14 päivää. Edellytyksenä olisi kuten muissakin rikkomistapauksissa, että jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoon olisi valvottavan henkilöön liittyvät ja rikkomukseen johtaneet syyt kokonaisuutena huomioon ottaen erityistä syytä.

12 a §. Kustannukset. Hoitomääräyksestä ja läkehoidon valvonnasta aiheutuvat kustannukset ehdotetaan korvattaviksi valtion varoista sekä ehdonalaisen vapauden että valvotun koevapauden aikana, koska kysymys on rangaistusten täytäntöönpanon kustannuksista. Kustannusten korvaamista koskisivat tässä samat perustelut, jotka on esitetty ehdotettavan vankeuslain 19 a luvun 6 §:n kohdalla.

12 b §. Lääkehoitoa koskevan määräyksen uudelleenarkinta ja valvonta. Pykälän 1 momentissa olisi ehdotettua vankeuslain 19 a luvun 3 §:n 2 momenttia vastaava säännös siitä, että Rikosseuraamuslaitos sopii läkehoidon valvonnasta yliopistollisen sairaalan tai muun erikoissairaanhoidon yksikön kanssa.

Säännöksen mukaan lääkahoitoa koskeva määräys tulisi ottaa uudelleen harkittavaksi enintään kolmen kuukauden välein. Hoitoehto voitaisiin siten ottaa harkittavaksi useammin kuin kerran kolmessa kuukaudessa. Ehdotettava uudelleenarkinta täydentäisi valvottavan oikeusturvaa. Läkkehoidolla puututtaisiin valvottavan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, joten hoidon jatkamisen

edellytyksistä olisi varmistuttava riittävän usein.

Pykälä sisältäisi myös läkehoidon lopettamisen päätösvaltaa koskevat säännökset.

13 §. Tarkemmat säännökset. Pykälä ehdotetaan lisättäväksi valtioneuvoston asetuksen antovaltuus, jonka mukaan asetuksella voitaisiin säätää 4 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla valvontaan asetetun valvottavan valvontasuunnitelman sisällöstä.

1.3 Rikoslaki

2 c luku Vankeudesta

8 §. Valvottu koevapaus. Pykälän 2—6 momentteihin sisältyvät säännökset valvotun koevapauden edellytyksistä, ehtojen rikkomisesta, peruuttamisesta, rangaistusajaksi lukemisesta ja muutoksenhausta siirrettäisiin vankeuslakiin, jonne säännökset sisältönsä puolesta paremmin kuuluvat. Vankeuslakiin ehdotetaan uutta 19 a lukua, jonne valvottua koevapautta koskevat säännökset sijoitettaisiin.

Rikoslain 2 c luvun 8 §:ään jäisi ainoastaan säännös, jossa olisi maininta valvotun koevapauden ajoittumisesta, pituudesta ja tarkoituksesta. Samalla pykälän 1 momentin säännöstä muutettaisiin siten, että valvotun koevapauden tarkoitukseksi säädettäisiin vangin sosiaalisten valmiuksien ylläpitäminen tai edistäminen nykyisen yhteiskuntaan sijoittumisen edistämisen sijasta.

Ehdotetulla muutoksella korostetaan sitä, ettei valvottu koevapaus ole tarkoitettu vain niille vangeille, jotka tarvitsevat vapautumisvaiheessa erityisen paljon tukea. Ehdotuksen mukainen sosiaalisten valmiuksien ylläpitäminen ja edistäminen mahdollistaisi koevapautteen sijoittamisen myös muille rangaistusajan suunnitelmaa noudattaneille vangeille. Koevapauden tavoite ei ehdotetusta muutoksesta huolimatta eroaisi olennaisesti nykyisestä yhteiskuntaan sijoittumisen tavoitteesta.

Pykälään tehtäisiin lisäksi muutos, jonka mukaan vankia valvottaisiin sekä teknisin välinein ja muilla tavoin. Voimassa olevan säännöksen mukaan mainitut valvontatavat ovat vaihtoehtoisia.

10 §. *Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta.* Pykälän 2 momenttiin ehdotettavan lisäyksen mukaan lääkehoitoon ja muuhun hoitoon sitoutuminen voitaisiin ottaa huomioon harkittaessa ehdonalaista vapauttamista elinkautisesta vankeudesta. Yksilöllisesti määrättävä hoito voisi parantaa elinkautisvangin edellytyksiä rikoksettomaan elämään vapaudessa, joten sen käyttö voisi olla perusteltua myös tässä ryhmässä. Vapauttamisharkinnassa huomioon otettavat tekijät pysyisivät muuten ennallaan.

Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin säännös tilanteesta, jossa elinkautisvanki lopettaisi lääkehoidon ennen hänen päästämistään ehdonalaiseen vapauteen, mutta hovioikeus olisi jo aikaisemmin päättänyt ehdonalaisesta vapauttamisesta. Tällöin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö voisi harkintansa mukaisesti viedä asian uudelleen hovioikeuden päätettäväksi.

Pykälän 3 momentin viittaussäännöstä muutettaisiin siten, että siinä viitattaisiin vankeuslain 19 luvun 5 §:n 2 momenttiin rikoslain 2 c luvun 8 §:n 4 momentin sijasta.

12 §. *Uusi käsittely tuomioistuimessa.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että lääkehoitoon ja sitä tukevaan muuhun hoitoon sitoutuminen voitaisiin ottaa huomioon myös harkittaessa kysymystä koko rangaistusta suorittavan ehdonalaisesta vapauttamisesta. Vapauttamisharkinnan perusteet jäisivät mainittua lisäystä lukuun ottamatta ennalleen.

2 Tarkemmat säännökset ja määräykset

Ehdotettava vankeuslain 19 a luvun 8 § sisältäisi valtuussäännöksen, jonka mukaan tarkemmat säännökset hoitomääräyksen valvonnasta annettaisiin valtioneuvoston asetuksella.

Ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 13 §:ään ehdotetaan lisäystä, jonka mukaan valvontaan asetetun valvottavan valvontasuunnitelman sisällöstä voitaisiin säätää valtioneuvoston asetuksella

3 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä syyskuuta 2011.

4 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Esityksellä on useita kytkentöjä perusoikeuksiin, erityisesti perustuslain 7 §:n 1 ja 3 momenttiin. Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 7 §:n 3 momentissa on kvalifioitu lakivaraus, jonka mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Esityksellä on liittymäkohtia myös perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan. Ehdotusten valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös vangin suostumuksen merkitykseen lääkehoidon edellytyksenä.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että perusoikeusrajoituksen kohteeksi joutuvan henkilön suostumuksella voi olla merkitystä valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa. Perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan ottanut kantaa siihen, millaista suostumusta voidaan pitää oikeudellisesti relevanttina ja lähtenyt siitä, ettei perusoikeussuoja voi oikeudellisenä kysymyksenä menettää merkitystään pelkästään siksi, että laissa säädetään jonkin toimenpiteen vaativan kohdehenkilön suostumuksen. Valiokunta on edellyttänyt suostumuksen varaisesti perusoikeussuojaan puuttuvalta lailta muun muassa tarkkuutta ja täsmällisyyttä, säännöksiä suostumuksen antamisen ja sen peruuttamisen tavasta, suostumuksen vapaaseen tahtoon perustuvuuden varmistamista sekä sääntelyn välttämättömyyttä (PeVL 19/2000 vp). Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota myös suostumuksen aitouteen sekä sen varmistamiseen, että suostumuksen antaja tietää ja ymmärtää suostumuksen merkityksen (PeVL 31/2005 vp). Perustuslakivaliokunnan tuoreet lausunnot suostumukseen perustuvasta perusoikeuksien rajoittamisesta (PeVL 30/2010 vp, suostumus kotirauhan rajoitukseen ja PeVL 7/2010 vp, suostumus summaariseen rikos-

prosessiin) vahvistavat, että kysymyksessä on jo vakiintunut tulkintakäytäntö.

Lakiehdotuksiin sisältyvät nimenomaiset säännökset velvollisuudesta selvittää vangille lääkehoidon ja sen lopettamisen vaikutukset, mikä on asetettu lääkärin velvollisuudeksi. Lääkehoito perustuisi ehdotuksen mukaan vangin kirjalliseen suostumukseen. Lisäksi säännöksessä on Rikosseuraamuslaitokselle asetettu nimenomainen velvollisuus selostaa vangille, mitä vaikutuksia lääkehoitoon sitoutumisella ja lääkehoidon lopettamisella on. Jos vanki ei valitsisi lääkehoitoa, hän suorittaisi rangaistuksen normaalisti vankilassa ehdonalaiseen vapauteen päästen. Poisuljettua ei olisi myöskään seksuaalirikoksesta tuomitun vangin päästäminen valvottuun koevapauteen, vaikka hän ei sitoutuisikaan lääkehoitoon. Tämä edellyttäisi, että kaikki muut laissa asetetut valvotun koevapauden edellytykset täyttyisivät. Ehdotettua sääntelyä voidaan siten pitää perustuslakivaliokunnan linjausten mukaisena.

Keskeisiä säännöksiä perusoikeuksien yleisiä rajoittamisedellytyksiä pohdittaessa ovat ehdotetun vankeuslain 19 a luvun 2 § (hoitomääräys koevapauden ehtona), 3 § (lääkehoidon valvonta), 4 § (suostumuksen peruuttaminen), 5 § (valvotun koevapauden ehtojen rikkominen), 8 § (tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta) sekä ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 6 §:n 3 momentti (velvollisuus antaa virtsa- tai verinäyte), 6 a § (tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta) ja 10 a § (lääkehoitoa tai muuta hoitoa koskevan määräyksen rikkominen ehdonalaisessa vapaudessa).

Lääkehoito koevapauden ehtona merkitsee henkilön suostumuksella tapahtuvaa puuttumista henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, minkä vuoksi säännöstä on arvioitava yleisten perusoikeuksien rajoittamisedellytysten lisäksi myös perustuslain 7 §:n 3 momentissa tarkoitettun lakivaruksen kannalta. Yleisistä rajoitusedellytyksistä ehdotuksessa toteutuvat lailla säätämisen vaatimus ja täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus. Lääkehoidon kestoa ei määrittäisi täsmällisesti laissa, koska se olisi aina harkittava lääketieteellisin kriteerein yksittäisessä tilanteessa. Ylärajana on ehdonalaisen vapauden kokonaispituus, joka

on suorittamatta olevan jäännösrangaistuksen mittainen. Enimmäispituus on voimassa olevan lain mukaan kolme vuotta. Valvotun koevapauden kokonaissäätelyssä lääkehoitoon sitoutuminen olisi yhtenä erityisedellytyksenä muiden laissa jo mainittujen koevapauden edellytysten rinnalla.

Lääkehoidon tarkoituksena olisi ehkäistä uusia seksuaalirikoksia. Edellä on todettu, että seksuaalirikokset aiheuttavat uhreille usein suurta ja pitkäaikaista kärsimystä. Uudistuksen tavoitteena olisi turvata muiden henkilöiden henkilökohtaista koskemattomuutta. Lääkehoitoa määrittäisiin vangeille, joilla arvioitaisiin olevan vähintään keskisuuri seksuaalirikoksen uusimisiriski. Lääkehoitoa voidaan tällaisen uusimisiriskin omaavilla vangeilla pitää painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimana, joten rajoittamisperuste täyttää myös hyväksyttävyyksivaatimuksen. Hyväksyttävyyssarvioinnissa tärkeä seikka on myös se valvotun koevapauden perusominaisuus, että se yleensä merkitsee rangaistuksen suorittamista vapaudessa vankilan asemasta.

Rajoitukset olisivat usein myös välttämättömiä seksuaalirikoksesta tuomitun vangin päästämiseksi valvottuun koevapauteen. Valvottuun koevapauteen pääseminen merkitsee käytännössä vangin vapauttamisen aikaistamista. Lääkehoito yhdistettynä muuhun psykososiaaliseen hoitoon ja tukeen auttaisi valvottavaa selviytymään vapaudessa ilman rikoksia. Lisäksi on huomattava, ettei lääkehoidolla yleensä ole pysyviä vaikutuksia. Vaikka lääkehoidolla on vaikutuksia henkilön seksuaaliviettiin, nämä vaikutukset eivät ole pysyviä vaan normaali seksuaalivietti palautuu tutkimusten mukaan yleensä noin puolessa vuodessa lääkehoidon lopettamisesta. Näillä perusteilla voidaan katsoa, että perusoikeusrajoitusten edellytyksistä myös suhteellisuusvaatimus täyttyy.

Lääkehoidon valvontaa koskevat säännökset ovat välttämättömiä lääkehoidon ja sen vaikutusten seuraamisen kannalta. Veri- ja virtsanäytteiden antaminen merkitsee vähäistä puuttumista henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Valvottavan terveydentilan ja lääkehoidon noudattamisen valvomiseksi näytteitä otettaisiin tietyin aikavälein ilman yksittäisessä tapauksessa herännyttä epäilyä. Valvonnan toteuttamistavasta päättäisi lääke-

ri. Tällainen velvollisuus merkitsee vain vähäistä puuttumista valvottavan yksityiselämän suojaan. Velvollisuus virtsa- tai verinäytteen antamiseen on yhdyskuntaseuraamuksissa muutenkin tavanomainen, eikä sitä ole pidetty perustuslain kannalta ongelmallisena. Tuomittu on esimerkiksi yhdyskuntapalvelua suorittaessaan ja ehdollisen vankeuden valvonnassa velvollinen suostumaan virtsa- tai verinäytteen antamiseen päihitteettömyytensä valvomiseksi.

Lääkehoidon laiminlyönnin seuraamukset on ehdotuksessa rakennettu siten, että lääkettä koskevien määräysten noudattamatta jättämisestä seuraisi ensi vaiheessa varoitus (valvotussa koevapaudessa) tai kehoitus määräysten noudattamiseen (ehdonalaisessa va-

paudessa). Vasta toistuvan rikkomuksen jälkeen valvottu koevapaus voitaisiin peruuttaa. Samaa periaatetta noudatettaisiin pääsääntöisesti myös ehdonalaisessa vapaudessa. Valvottu koevapaus voitaisiin peruuttaa enintään suorittamatta olevaa valvottua koevapautta vastaavaksi ajaksi. Valvottavan oikeusturvaa vahvistaa mahdollisuus hakea muutosta valvotun koevapauden peruuttamiseen.

Hallituksen käsityksen mukaan lakiehdotukset voidaan edellä mainituista syistä käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

*Lakiehdotukset***1.****Laki****vankeuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 21 luvun 2 § sekä
lisätään lakiin uusi 19 a luku seuraavasti:

19 a luku**Valvottu koevapaus****1 §***Valvotun koevapauden edellytykset*

Sen lisäksi, mitä siitä rikoslain 2 c luvussa säädetään, valvotun koevapauden edellytyksenä on, että:

- 1) vanki on noudattanut 4 luvun 6 §:n mukaista rangaistussuunnitelmaa;
- 2) vangin käyttäytymisestä rangaistuksen aikana sekä hänen henkilöstään ja rikollisuudesta saatujen tietojen perusteella koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä;
- 3) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita koevapauden aikana sekä sitoutuu tämän lain 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan;
- 4) vanki sitoutuu noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta ja muita laitoksen ulkopuolella liikkumiseen ja toimintaan osallistumiseen liittyviä välttämättömiä kirjallisia ehtoja;
- 5) koevapauden ehtojen noudattamista voidaan soveltuvin tavoin valvoa;

6) vanki suostuu siihen, että Rikosseuraamuslaitos on tarpeellisessa määrin yhteydessä viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin koevapauden edellytysten selvittämistä taikka ehtojen noudattamista koskevissa asioissa; ja

7) vanki sitoutuu noudattamaan 2 §:n mukaista hoitomääräystä, jos sellainen asetetaan koevapauden ehdoksi.

2 §*Hoitomääräys koevapauden ehtona*

Valvotun koevapauden ehdoksi voidaan asettaa, että vanki sitoutuu noudattamaan hänelle seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi asetettuja lääkehoitoa koskevia määräyksiä. Lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisen lisäksi ehdoksi voidaan asettaa, että vanki sitoutuu noudattamaan psykososiaalista hoitoa ja tukea koskevia määräyksiä. Tällöin ehdoksi asetetaan myös, että vanki sitoutuu lääkehoidon sekä lääkehoitoon mahdollisesti liitetyn psykososiaalisen hoidon ja tuen jatkamiseen ja lisäksi määräysten noudattamisen valvontaan ehdonalaudessa vapaudessa.

Vangin on annettava suostumuksensa hoitoon kirjallisesti lääkärille. Lääkärin on en-

nen suostumuksen antamista selvitettävä vangille lääkehoidon vaikutukset.

Rikosseuraamuslaitoksen on selvitettävä vangille lääkehoidon lopettamisesta aiheutuvat seuraamukset. Seuraamuksista säädetään 5 §:ssä ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 10 a §:ssä.

3 §

Lääkehoidon valvonta

Lääkehoitoon sitoutuneen vangin on annettava virtsa- tai verinäytteet, jotka ovat välttämättömiä lääkityksen käytön valvomiseksi ja hoidon turvallisuuden varmistamiseksi. Valvotussa koevapaudessa oleva on velvollinen näytteen antamiseksi saapumaan Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikköön tai erikseen määrättyyn yliopistolliseen sairaalaan tai erikoissairaanhoidon yksikköön.

Rikosseuraamuslaitos sopii lääkehoidon valvonnasta yliopistollisen sairaalan tai erikoissairaanhoidon yksikön kanssa.

4 §

Suostumuksen peruuttaminen

Valvotussa koevapaudessa oleva voi peruuttaa suostumuksensa lääkehoitoon ilmoittamalla siitä Rikosseuraamuslaitokselle. Tällöin noudatetaan, mitä koevapauden peruuttamisesta ja rangaistusajan laskemisesta 5 §:ssä säädetään.

Jos 8 §:ssä tarkoitettu lääkäri päättää lääketeieteellisistä syistä lopettaa valvotussa koevapaudessa olevan velvoitteellisen lääkehoidon, koevapautta ei yksinomaan tästä syystä peruuteta.

5 §

Valvotun koevapauden ehtojen rikkominen

Jos valvotun koevapauden edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty, koevapaus peruutetaan. Jos vanki rikkoo

1 §:n 3 tai 4 kohdassa taikka 2 tai 3 §:ssä tarkoitettuja ehtoja, valvotussa koevapaudessa olevalle annetaan varoitus taikka koevapaus peruutetaan määräajaksi tai kokonaan, kuitenkin enintään suorittamatta olevan koevapauden pituiseksi ajaksi. Näin menetellään myös 3 momentissa tarkoitettussa tilanteessa.

Rangaistusajaksi ei lueta aikaa sen vuorokauden alusta, jolloin vanki rikkoo 1 §:n 4 kohdan perusteella asetettua yhteydenpitovelvoitetta, sen vuorokauden loppuun, jolloin yhteydenpito jatkuu tai hänet otetaan kiinni vankilaan palauttamista varten.

Ilmoituksen tekemisestä poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle vangin vankilan ulkopuolella tekemästä rikoksesta säädetään rikoslain 2 luvun 13 §:n 2 momentissa.

Muutoksenhausta 1 momentissa tarkoitettuun päätökseen säädetään 20 luvussa.

6 §

Kustannukset

Edellä 2 §:ssä tarkoitettusta hoitomääräyksestä ja 3 §:ssä tarkoitettusta lääkehoidon valvonnasta aiheutuvat kustannukset maksetaan valtion varoista.

7 §

Tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta

Lääkärillä on salassapitovelvollisuuden estämättä velvollisuus antaa täytäntöönpanoviranomaiselle tieto lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta.

8 §

Päätösvalta

Arviointikeskuksen johtaja päättää valvotun koevapauksen sijoittamisesta ja sen peruuttamisesta. Vankilan johtaja päättää varoituksesta ja valvotun koevapauden peruuttamisesta määräajaksi.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö päättää valvottuun koevapauteen määräämisestä sekä valvotun koevapauden peruuttamisesta ja valvotun koevapauden rikkomisen muista seuraamuksista, kun kyse on rikoslain 2 c luvun 10 §:n 3 momentissa tarkoitetusta elinkautisesta vankeudesta tai saman luvun 11 ja 12 §:ssä tarkoitetusta koko rangaistuksen suorittamisesta vankilassa.

Edellä 2 §:ssä tarkoitetun lääkehoidon aloittamisesta ja lopettamisesta päättää Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri. Kiireellisessä tapauksessa lääkehoidosta voi päättää myös 3 §:n 2 momentissa tarkoitetussa sairaalassa tai erityissairaanhoidon yksikössä toimiva lääkäri. Tieto väliaikaisesta keskeyttämisestä välitetään viipymättä Rikosseuraamuslaitoksen lääkärille, joka tekee lopullisen päätöksen lääkehoidosta.

9 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset 2 §:ssä tarkoitetun hoitomääräyksen ja 3 §:ssä tarkoitetun lääkehoidon valvonnasta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

21 luku

Vapauttaminen

2 §

Päätösvalta

Vankilan johtaja päättää rikoslain 2 c luvun 5 §:n mukaisesta ehdonalaisesta vapauttamisesta, saman luvun 9 §:n 1 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauden lykkäämisestä ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 4 §:ssä tarkoitetusta valvontaan asettamisesta.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö päättää rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä ilman vangin suostumusta.

Rikosseuraamuslaitos vastaa ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 5 §:ssä tarkoitetusta valvontasuunnitelman laatimisesta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

2.

Laki**ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain (782/2005) 4 §, 5 §:n 3 momentti, 6 ja 13 § sekä
lisätään lakiin uusi 6 a, 10 a, 12 a ja 12 b § seuraavasti:

4 §

Valvontaan asettaminen

Ehdonlaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan valvontaan, jos:

- 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi;
- 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana;
- 3) vanki itse sitä pyytää; tai
- 4) vanki on sitoutunut noudattamaan vankeuslain (767/2005) 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettua hoitomääräystä.

Vanki voidaan 1 momentissa säädetyn estämättä jättää asettamatta valvontaan, jos valvonta on sen tarkoitus huomioon ottaen vangin odotettavissa olevan maasta poistamisen, vakavan sairauden tai muun erityisen syyn vuoksi selvästi tarpeetonta.

5 §

Valvonnan sisältö

Valvonnan tarkempi sisältö ilmenee valvontasuunnitelmasta, joka Rikosseuraamuslaitoksen on laadittava valvottavan tarpeiden mukaan ennen valvontaan asetetun vapautumista siten, että suunnitelma voidaan ottaa käyttöön valvonnan alkaessa. Valvontasuunnitelmaa voidaan tarvittaessa muuttaa tai täydentää. Jos vanki asetetaan valvontaan 4 §:n 1 momentin 4 kohdan perusteella, valvontasuunnitelma sisältää myös määräykset lääkehoidosta, mahdollisesta psykososiaali-

sesta hoidosta ja tuesta sekä niiden noudattamisen valvonnasta.

6 §

Valvottavan velvollisuudet

Valvottava on velvollinen osallistumaan valvontasuunnitelman laatimiseen ja valvontasuunnitelmassa yksilöidyllä tavalla pitämään yhteyttä valvojaan.

Valvottavan on valvontatapaamisten yhteydessä ja muutenkin valvojan pyynnöstä annettava valvojalle tarpeelliset yhteystiedot samoin kuin työhön, asumiseen, koulutukseen, opiskeluun ja taloudelliseen tilanteeseensa liittyvät sekä muut vastaavat olosuhteita koskevat valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot. Valvottavan on oma-aloitteisesti ilmoitettava valvojalle mainituissa olosuhteissaan tapahtuneista olennaisista muutoksista.

Jos valvottava on sitoutunut vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettuun lääkehoitoon, hänen on annettava virtsa- tai verinäytteet, jotka ovat välttämättömiä lääkityksen käytön valvomiseksi ja hoidon turvallisuuden varmistamiseksi. Valvottava on velvollinen näytteen antamiseksi saapumaan erikseen määrättyyn yliopistolliseen sairaalaan tai erikoissairaanhoidon yksikköön.

Valvottavan on noudatettava valvojan antamia valvonnan toteuttamiseksi tarpeellisia määräyksiä.

Valvottava ei saa valvontatapaamisessa olla alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Valvottavalle on valvonnan alkaessa ilmoitettava niistä seuraamuksista, joita hänelle tämän pykälän mukaan kuuluvien velvollisuuksien rikkomisesta voi aiheutua.

6 a §

Tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta

Lääkärillä on salassapitovelvollisuuden estämättä velvollisuus antaa Rikosseuraamuslaitokselle tieto lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta.

10 a §

Lääkehoitoa tai muuta hoitoa koskevan määräyksen rikkominen ehdonalaisessa vapaudessa

Jos 4 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla valvontaan asetettu jättää noudattamatta lääkehoitoa tai muuta hoitoa koskevia valvontasuunnitelmaan kirjattuja määräyksiä, Rikosseuraamuslaitoksen on annettava valvottavalle kirjallinen kehoitus noudattaa valvontasuunnitelmaa.

Jos valvottava lopettaa lääkehoidon tai kehotuksesta huolimatta jättää noudattamatta valvontasuunnitelmaan sisältyviä lääkehoitoa koskevia määräyksiä, noudatetaan vastaavasti, mitä 10 §:n 2—4 momentissa säädetään.

12 a §

Kustannukset

Vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettua hoitomääräyksestä ja 3 §:ssä tarkoitettusta

lääkehoidon valvonnasta aiheutuvat kustannukset maksetaan valtion varoista.

12 b §

Lääkehoitoa koskevan määräyksen uudelleenharkinta ja valvonta

Rikosseuraamuslaitos sopii lääkehoidon valvonnasta yliopistollisen sairaalan ja erikoissairaanhoidon yksikön kanssa.

Lääkehoitoa koskeva määräys on otettava uudelleen harkittavaksi enintään kolmen kuukauden väliajoin.

Lääkehoidon lopettamisesta päättää Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri. Kiireellisessä tapauksessa lääkehoidosta voi päättää myös 6 §:n 3 momentissa tarkoitettu sairaalassa tai erikoissairaanhoidon yksikössä toimiva lääkäri. Tieto väliaikaisesta keskeyttämispäätöksestä välitetään viipymättä Rikosseuraamuslaitoksen lääkärille, joka tekee lopullisen päätöksen lääkehoidosta.

13 §

Tarkemmat säännökset

Valvonnan järjestämisestä 3 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla, valvontaan liittyvistä asiakirjoista, menettelystä valvottavalle 10 §:ssä tarkoitettuja seuraamuksia määrättäessä, matkakustannusten korvaamisesta ja 4 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla valvontaan asetetun valvottavan valvontasuunnitelman sisällöstä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

3.

Laki**rikoslain 2 c luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 8 ja 10 § ja 12 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 8 § ja 12 §:n 1 momentti laissa 780/2005 ja 10 § laissa /2010, seuraavasti:

2 c luku

Vankeudesta

8 §

Valvottu koevapaus

Vangin sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi hänet voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin erityisesti valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

10 §

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta

Elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta.

Harkittaessa kysymystä ehdonalaisesta vapauttamisesta kiinnitetään huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangaistuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus

käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan lääkettä koskevia määräyksiä ja muita ehtoja, joista säädetään vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä.

Ennen kuin elinkautiseen vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, hänet voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Jos Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö katsoo, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmitulle rikoksen tai vankeuslain 19 a luvun 2 tai 3 §:n rikkomisen vuoksi 2 momentissa tarkoitettua vapauttamista on harkittava uudelleen, sen on saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi. Samoin on meneteltävä vankeuslain 19 a luvun 5 §:n 2 momentissa ja vankeuslain 3 luvun 7 §:ssä tarkoitettuihin rangaistusajaksi lukemista koskevissa asioissa.

Asian käsittelystä Helsingin hovioikeudessa säädetään pitkäaikaistankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (781/2005).

12 §

Uusi käsittely tuomioistuimessa

Koko rangaistusaikaa suorittamaan määrätty päästetään ehdonalaiseen vapauteen hänen

suoritettuaan rangaistuksesta viisi kuudesosaa, jos häntä ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan lääkehoitoa koskevia määräyksiä ja muita ehtoja, joista säädetään vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä. Ehdonalainen vapauttaminen voi tämän momentin mukaan tapahtua aikai-

sintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kolme vuotta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuu-
ta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

Helsingissä 10 päivänä joulukuuta 2010

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Tuija Brax*

1.**Laki****vankeuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 21 luvun 2 § sekä
lisätään lakiin uusi 19 a luku seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

19 a luku

Valvottu koevapaus

1 §

Valvotun koevapauden edellytykset

(ks. rikoslain 2 c luvun 8 §:n 2 momentti)

Sen lisäksi, mitä siitä rikoslain 2 c luvussa säädetään, valvotun koevapauden edellytyksenä on, että:

1) vanki on noudattanut 4 luvun 6 §:n mukaista rangaistusajan suunnitelmaa;

2) vangin käyttäytymisestä rangaistuksen aikana sekä hänen henkilöstään ja rikollisuudesta saatujen tietojen perusteella koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä;

3) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita koevapauden aikana sekä sitoutuu tämän lain 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan;

4) vanki sitoutuu noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta ja muita laitoksen ulkopuolella liikkumiseen ja toimintaan osallistumiseen liittyviä välttämättömiä kirjallisia ehtoja;

5) koevapauden ehtojen noudattamista voidaan soveltuvin tavoin valvoa;

6) vanki suostuu siihen, että Rikosseuraamuslaitos on tarpeellisessa määrin yhteydessä viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin koevapauden edellytysten selvit-

tämistä taikka ehtojen noudattamista koskevissa asioissa; ja

7) vanki sitoutuu noudattamaan 2 §:n mukaista hoitomääräystä, jos sellainen asetetaan koevapauden ehdoksi.

2 §

Hoitomääräys koevapauden ehtona

Valvotun koevapauden ehdoksi voidaan asettaa, että vanki sitoutuu noudattamaan hänelle seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi asetettuja lääkehoitoa koskevia määräyksiä. Lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisen lisäksi ehdoksi voidaan asettaa, että vanki sitoutuu noudattamaan psykososiaalista hoitoa ja tukea koskevia määräyksiä. Tällöin ehdoksi asetetaan myös, että vanki sitoutuu lääkehoidon sekä lääkehoitoon mahdollisesti liitetyn psykososiaalisen hoidon ja tuen jatkamiseen ja lisäksi määräysten noudattamisen valvontaan ehdonalaisessa vapaudessa.

Vangin on annettava suostumuksensa hoitoon kirjallisesti lääkärille. Lääkärin on ennen suostumuksen antamista selvitettävä vangille lääkehoidon vaikutukset.

Rikosseuraamuslaitoksen on selvitettävä vangille lääkehoidon lopettamisesta aiheutuvat seuraamukset. Seuraamuksista säädetään 5 §:ssä ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 10 a §:ssä.

3 §

Läkehoidon valvonta

Lääkehoitoon sitoutuneen vangin on annettava virtsa- tai verinäytteet, jotka ovat välttämättömiä lääkityksen käytön valvomiseksi ja hoidon turvallisuuden varmistamiseksi. Valvotussa koevapaudessa oleva on velvollinen näytteen antamiseksi saapumaan Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikköön tai erikseen määrättyyn yliopistolliseen sairaalaan tai erikoissairaanhoidon yksikköön.

Rikosseuraamuslaitos sopii läkehoidon valvonnasta yliopistollisen sairaalan tai erikoissairaanhoidon yksikön kanssa.

4 §

Suostumuksen peruuttaminen

Valvotussa koevapaudessa oleva voi peruuttaa suostumuksensa lääkehoitoon ilmoittamalla siitä Rikosseuraamuslaitokselle. Tällöin noudatetaan, mitä koevapauden peruuttamisesta ja rangaistusajan laskemisesta 5 §:ssä säädetään.

Jos 8 §:ssä tarkoitettu lääkäri päättää lääketieteellisistä syistä lopettaa valvotussa koevapaudessa olevan velvoitteellisen lääkehoidon, koevapautta ei yksinomaan tästä syystä peruuteta.

5 §

Valvotun koevapauden ehtojen rikkominen

(ks. rikoslain 2 c luvun 8 §:n 3—6 momentti)

Jos valvotun koevapauden edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty, koevapaus peruutetaan. Jos vanki rikkoo 1 §:n 3 tai 4 kohdassa taikka 2 tai 3 §:ssä tarkoitettuja ehtoja, valvotussa koevapaudessa olevalle annetaan varoitus taikka koevapaus peruutetaan määrääjäksi tai kokonaan, kuitenkin enintään suorittamatta olevan koevapauden pituiseksi ajaksi. Näin menetellään myös 3 momentissa tarkoitettussa tilanteessa.

Rangaistusajaksi ei lueta aikaa sen vuorokauden alusta, jolloin vanki rikkoo 1 §:n 2 momentin 4 kohdan perusteella asetettua yhteydenpitovelvoitetta, sen vuorokauden loppuun, jolloin yhteydenpito jatkuu tai hänet otetaan kiinni vankilaan palauttamista varten.

Ilmoituksen tekemisestä poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle vangin vankilan ulkopuolella tekemästä rikoksesta säädetään rikoslain 2 luvun 13 §:n 2 momentissa.

Muutoksenhausta 1 momentissa tarkoitettuun päätökseen säädetään 20 luvussa.

6 §

Kustannukset

Edellä 2 §:ssä tarkoitettua hoitomääräyksestä ja 3 §:ssä tarkoitettua lääkehoidon valvonnasta aiheutuvat kustannukset makse-

taan valtion varoista.

7 §

*Tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien
määräysten noudattamisesta*

*Lääkärillä on salassapitovelvollisuuden es-
tämättä velvollisuus antaa täytäntöönpanovi-
ranomaiselle tieto lääkehoitoa koskevien
määräysten noudattamisesta.*

8 §

Päätösvalta

(ks. 21 luvun 2 §:n 1 ja 2 momentti)

*Arviointikeskuksen johtaja päättää valvot-
tuun koevapauteen sijoittamisesta ja sen pe-
ruuttamisesta. Vankilan johtaja päättää varoi-
tuksesta ja valvotun koevapauden peruutta-
misesta määrääjäksi.*

(ks. 21 luvun 2 §:n 3 momentti)

*Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyk-
sikkö päättää valvottuun koevapauteen mää-
rämisestä sekä valvotun koevapauden pe-
ruuttamisesta ja valvotun koevapauden rik-
komisen muista seuraamuksista, kun kyse on
rikoslain 2 c luvun 10 §:n 3 momentissa tar-
koitetusta elinkautisesta vankeudesta tai sa-
man luvun 11 ja 12 §:ssä tarkoitetusta koko
rangaistuksen suorittamisesta vankilassa.*

*Edellä 2 §:ssä tarkoitetun lääkehoidon
aloittamisesta ja lopettamisesta päättää Ri-
kosseuraamuslaitoksen lääkäri. Kiireellises-
sä tapauksessa lääkehoidosta voi päättää
myös 3 §:n 2 momentissa tarkoitetussa sai-
raalassa tai erityissairaanhoidon yksikössä
toimiva lääkäri. Tieto väliaikaisesta keskeyt-
tämispäätöksestä välitetään viipymättä Ri-
kosseuraamuslaitoksen lääkärille, joka tekee
lopullisen päätöksen lääkehoidosta.*

9 §

Tarkemmat säännökset

*Tarkemmat säännökset hoitomääräyksen
valvonnasta annetaan valtioneuvoston ase-
tuksella.*

21 luku

Vapauttaminen

2 §

Päätösvalta

Vankilan johtaja päättää rikoslain 2 c luvun 5 §:n mukaisesta ehdonalaisesta vapauttamisesta, saman luvun 9 §:n 1 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua valvontaan asettamisesta sekä valvotun koevapauden rikkomisen seuraamuksista.

Sijoittajayksikön johtaja päättää rikoslain 2 c luvun 8 §:n mukaisesta valvottuun koevapauteen sijoittamisesta ja sen peruuttamisesta.

Rikosseuraamusvirasto päättää rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä ilman vangin suostumusta. Rikosseuraamusvirasto päättää myös saman luvun 8 §:n mukaisesta valvottuun koevapauteen määrittämisestä sekä valvotun koevapauden rikkomisen muista seuraamuksista, kun kyse on saman luvun 11 ja 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistuksen suorittamisesta vankilassa.

Kriminaalihuoltolaitos vastaa ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettua valvontasuunnitelman laatimisesta

21 luku

Vapauttaminen

2 §

Päätösvalta

Vankilan johtaja päättää rikoslain 2 c luvun 5 §:n mukaisesta ehdonalaisesta vapauttamisesta, saman luvun 9 §:n 1 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä ja ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua valvontaan asettamisesta.

(ks. 19 a luvun 8 §:n 1 momentti)

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö päättää rikoslain 2 c luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämisestä ilman vangin suostumusta.

(ks. 19 a luvun 8 §:n 2 momentti)

Rikosseuraamuslaitos vastaa ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettua valvontasuunnitelman laatimisesta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

2.

Laki**ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain (782/2005) 4 §, 5 §:n 3 momentti, 6 ja 13 §, sekä
lisätään lakiin uusi 6 a, 10 a, 12 a ja 12 b § seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

4 §

4 §

*Valvontaan asettaminen**Valvontaan asettaminen*

Ehdonlaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan valvontaan, jos:

Ehdonlaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan valvontaan, jos:

- 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi;
- 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana; tai
- 3) vanki itse sitä pyytää.

- 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi;
- 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana;
- 3) vanki itse sitä pyytää; tai
- 4) vanki on sitoutunut noudattamaan vankeuslain (767/2005) 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettua hoitomääräystä.

Vanki voidaan 1 momentissa säädetyn estämättä jättää asettamatta valvontaan, jos valvonta on sen tarkoitus huomioon ottaen vangin odotettavissa olevan maasta poistamisen, vakavan sairauden tai muun erityisen syyn vuoksi selvästi tarpeetonta.

Vanki voidaan 1 momentissa säädetyn estämättä jättää asettamatta valvontaan, jos valvonta on sen tarkoitus huomioon ottaen vangin odotettavissa olevan maasta poistamisen, vakavan sairauden tai muun erityisen syyn vuoksi selvästi tarpeetonta.

5 §

5 §

*Valvonnan sisältö**Valvonnan sisältö*

Valvonnan tarkempi sisältö ilmenee valvontasuunnitelmasta, joka Kriminaalihuoltolaitoksen on laadittava valvottavan tarpeiden mukaan ennen valvontaan asetetun vapautumista siten, että suunnitelma voidaan ottaa käyttöön valvonnan alkaessa. Valvontasuunnitelmaa voidaan tarvittaessa muuttaa tai täydentää.

Valvonnan tarkempi sisältö ilmenee valvontasuunnitelmasta, joka *Rikosseuraamuslaitoksen* on laadittava valvottavan tarpeiden mukaan ennen valvontaan asetetun vapautumista siten, että suunnitelma voidaan ottaa käyttöön valvonnan alkaessa. Valvontasuunnitelmaa voidaan tarvittaessa muuttaa tai täydentää. *Jos vanki asetetaan valvontaan 4 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella, valvontasuunnitelma sisältää myös määräykset lääkehoidosta, mahdollisesta psykososiaalisesta*

hoidosta ja tuesta sekä niiden noudattamisen valvonnasta.

6 §

Valvottavan velvollisuudet

Valvottava on velvollinen osallistumaan valvontasuunnitelman laatimiseen ja valvontasuunnitelmassa yksilöidyllä tavalla pitämään yhteyttä valvojaan.

Valvottavan on valvontatapaamisten yhteydessä ja muutenkin valvojan pyynnöstä annettava valvojalle tarpeelliset yhteystiedot samoin kuin työhön, asumiseen, koulutukseen, opiskeluun ja taloudelliseen tilanteeseensa liittyvät sekä muut vastaavat olosuhteitaan koskevat valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot. Valvottavan on oma-aloitteisesti ilmoitettava valvojalle mainituissa olosuhteissaan tapahtuneista olennaisista muutoksista.

Valvottavan on noudatettava valvojan antamia valvonnan toteuttamiseksi tarpeellisia määräyksiä.

Valvottava ei saa valvontatapaamisessa olla alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Valvottavalle on valvonnan alkaessa ilmoitettava niistä seuraamuksista, joita hänelle tämän pykälän mukaan kuuluvien velvollisuuksien rikkomisesta voi aiheutua.

6 §

Valvottavan velvollisuudet

Valvottava on velvollinen osallistumaan valvontasuunnitelman laatimiseen ja valvontasuunnitelmassa yksilöidyllä tavalla pitämään yhteyttä valvojaan.

Valvottavan on valvontatapaamisten yhteydessä ja muutenkin valvojan pyynnöstä annettava valvojalle tarpeelliset yhteystiedot samoin kuin työhön, asumiseen, koulutukseen, opiskeluun ja taloudelliseen tilanteeseensa liittyvät sekä muut vastaavat olosuhteitaan koskevat valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot. Valvottavan on oma-aloitteisesti ilmoitettava valvojalle mainituissa olosuhteissaan tapahtuneista olennaisista muutoksista. *Jos valvottava on sitoutunut vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettuun lääkehoitoon, hänen on annettava virtsa- tai verinäytteet, jotka ovat välttämättömiä lääkityksen käytön valvomiseksi ja hoidon turvallisuuden varmistamiseksi. Valvottava on velvollinen näytteen antamiseksi saapumaan erikseen määrättyyn yliopistolliseen sairaalaan tai erikoissairaanhoidon yksikköön.*

Valvottavan on noudatettava valvojan antamia valvonnan toteuttamiseksi tarpeellisia määräyksiä.

Valvottava ei saa valvontatapaamisessa olla alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Valvottavalle on valvonnan alkaessa ilmoitettava niistä seuraamuksista, joita hänelle tämän pykälän mukaan kuuluvien velvollisuuksien rikkomisesta voi aiheutua.

6 a §

Tiedon antaminen lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta

Lääkärillä on salassapitovelvollisuuden estämättä velvollisuus antaa Rikosseuraamuslaitokselle tieto lääkehoitoa koskevien määräysten noudattamisesta.

10 a §

Lääkehoitoa tai muuta hoitoa koskevan määräyksen rikkominen ehdonalaisessa vapaudessa

Jos 4 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla valvontaan asetettu jättää noudattamatta lääkehoitoa tai muuta hoitoa koskevia valvontasuunnitelmaan kirjattuja määräyksiä, Rikosseuraamuslaitoksen on annettava valvottavalle kirjallinen kehoitus noudattaa valvontasuunnitelmaa.

Jos valvottava lopettaa lääkehoidon tai kehotuksesta huolimatta jättää noudattamatta valvontasuunnitelmaan sisältyviä lääkehoitoa koskevia määräyksiä, noudatetaan vastaavasti, mitä 10 §:n 2—4 momentissa säädetään.

12 a §

Kustannukset

Vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä tarkoitettua hoitomääräyksestä ja 3 §:ssä tarkoitettua lääkehoidon valvonnasta aiheutuvat kustannukset maksetaan valtion varoista.

12 b §

Lääkehoitoa koskevan määräyksen uudelleenharkinta ja valvonta

Rikosseuraamuslaitos sopii lääkehoidon valvonnasta yliopistollisen sairaalan ja erikoissairaanhoidon yksikön kanssa.

Lääkehoitoa koskeva määräys on otettava uudelleen harkittavaksi enintään kolmen kuukauden väliajoin.

Läkehoidon lopettamisesta päättää Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri. Kiireellisessä tapauksessa läkehoidosta voi päättää myös 6 §:n 3 momentissa tarkoitettussa sairaalassa tai erikoissairaanhoidon yksikössä toimiva lääkäri. Tieto väliaikaisesta keskeyttämis- päätöksestä välitetään viipymättä Rikosseuraamuslaitoksen lääkärille, joka tekee lopul-

lisen päätöksen lääkehoidosta.

13 §

Tarkemmat säännökset

Valvonnan järjestämisestä 3 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla, valvontaan liittyvistä asiakirjoista, menettelystä valvottavalle 10 §:ssä tarkoitettuja seuraamuksia määrättäessä ja matkakustannusten korvaamisesta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

13 §

Tarkemmat säännökset

Valvonnan järjestämisestä 3 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla, valvontaan liittyvistä asiakirjoista, menettelystä valvottavalle 10 §:ssä tarkoitettuja seuraamuksia määrättäessä, matkakustannusten korvaamisesta ja 4 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla valvontaan asetetun valvottavan valvontasuunnitelman sisällöstä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

3.

Laki**rikoslain 2 c luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 2 c luvun 8 ja 10 § ja 12 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne
 ovat
 8 § ja 12 §:n 1 momentti laissa 780/2005 ja 10 § laissa /2010, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

2 c luku

2 c luku

Vankeudesta**Vankeudesta**

8 §

8 §

*Valvottu koevapaus**Valvottu koevapaus*

Vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi hänet voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein tai muulla tavoin erityisesti valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

Vangin *sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi* hänet voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein *ja* muulla tavoin erityisesti valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

Valvotun koevapauden edellytyksenä on, että:

(ks. vankeuslain 19 a luvun 1 §)

1) koevapaus edistää vankeuslain 4 luvun 6 §:n mukaisen rangaistusajan suunnitelman toteutumista;

2) vangin rangaistusaikaisesta käyttäytymisestä, hänen henkilöstään ja rikollisuudestaan saatujen tietojen perusteella koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä;

3) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita ja sitoutuu vankeuslain 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan;

4) vanki sitoutuu noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta ja muita laitoksen ulkopuolella liikkumiseen ja toimintaan osallistumiseen liittyviä välttämättömiä kirjallisia ehtoja;

5) koevapauden ehtojen noudattamista voi-

daan soveltuvin tavoin valvoa; ja

6) vanki suostuu siihen, että vankeinhoito-
viranomaiset ovat tarpeellisessa määrin yh-
teydessä viranomaisiin, yksityisiin yhteisöi-
hin ja henkilöihin koevapauden edellytysten
selvittämistä taikka ehtojen noudattamista
koskevista asioissa.

Jos valvotun koevapauden edellytykset ei-
vät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty,
koevapaus peruutetaan. Jos vanki rikkoo 2
momentin 3 tai 4 kohdan ehtoja, vangille an-
netaan varoitus tai koevapaus peruutetaan
enintään kuukauden määräajaksi taikka ko-
konaan. Näin menetellään myös 5 momentis-
sa tarkoitettussa tilanteessa.

Rangaistusajaksi ei lueta aikaa sen vuoro-
kauden alusta, jolloin vanki rikkoo 2 momen-
tin 4 kohdan perusteella asetettua yhteydenpi-
tovelvoitetta, sen vuorokauden loppuun, jol-
loin yhteydenpito jatkuu tai hänet otetaan
kiinni vankilaan palauttamista varten.

Jos vanki tekee vankilan ulkopuolella ri-
koksen, noudatetaan, mitä 2 luvun 13 §:n 2
momentissa säädetään.

Muutoksenhausta 3 momentissa tarkoitet-
tuun päätökseen säädetään vankeuslain 20 lu-
vussa ja valvottua koevapautta koskevasta
päättösvallasta mainitun lain 21 luvussa.

(ks. vankeuslain 19 a luvun 5 §:n 1 mo-
mentti)

(ks. vankeuslain 19 a luvun 5 §:n 2 mo-
mentti)

(ks. vankeuslain 19 a luvun 5 §:n 3 mo-
mentti)

(ks. vankeuslain 19 a luvun 5 §:n 4 mo-
mentti)

10 §

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta

Elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan
päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan,
kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoi-
sta vuotta. Kahtakymmentäyhtä vuotta nu-
orempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen
vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää
ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun
vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen
vuotta.

Harkittaessa kysymystä ehdonalaisesta va-
pauttamisesta kiinnitetään huomiota elin-
kautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen
rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangais-
tuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus

10 §

Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta

Elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan
päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisin-
taan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt
kaksitoista vuotta. Kahtakymmentäyhtä vuot-
ta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkauti-
seen vankeuteen tuomittu vanki voidaan
päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisin-
taan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt
kymmenen vuotta.

Harkittaessa kysymystä ehdonalaisesta va-
pauttamisesta kiinnitetään huomiota elin-
kautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen
rikoksen tai rikosten laatuun, muihin rangais-
tuksiin, jotka elinkautinen vankeusrangaistus

käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytymisen muutenkin.

Ennen kuin elinkautiseen vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, hänet voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Jos Rikosseuraamuslaitos katsoo, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmitulleen rikoksen vuoksi 2 momentissa tarkoitettua vapauttamista on harkittava uudelleen, sen on saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi. Samoin on meneteltävä 8 §:n 4 momentissa ja vankeuslain 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa rangaistusajaksi lukemista koskeissa asioissa.

Asian käsittelystä Helsingin hovioikeudessa säädetään pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (781/2005).

12 §

Uusi käsittely tuomioistuimessa

Koko rangaistusaikaa suorittamaan määrätty päästetään ehdonalaiseen vapauteen hänen suoritettuaan rangaistuksesta viisi kuudosesaa, jos häntä ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Ehdonalainen vapauttaminen voi tämän momentin mukaan tapahtua aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kolme vuotta.

käsittää tai jotka on suoritettu 10 a §:ssä tarkoitettuna vankilassaoloaikana, tuomitun muuhun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman toteutuminen ja vankila-aikainen käyttäytymisen muutenkin. *Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan lääkehoitoa koskevia määräyksiä ja muita ehtoja, joista säädetään vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä.*

Ennen kuin elinkautiseen vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, hänet voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Jos *Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö* katsoo, että ennen ehdonalaista vapauttamista ilmitulleen rikoksen *tai vankeuslain 19 a luvun 2 tai 3 §:n rikkomisen* vuoksi 2 momentissa tarkoitettua vapauttamista on harkittava uudelleen, sen on saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi. Samoin on meneteltävä *vankeuslain 19 a §:n 5 §:n 2 momentissa* ja vankeuslain 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa rangaistusajaksi lukemista koskeissa asioissa.

Asian käsittelystä Helsingin hovioikeudessa säädetään pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (781/2005).

12 §

Uusi käsittely tuomioistuimessa

Koko rangaistusaikaa suorittamaan määrätty päästetään ehdonalaiseen vapauteen hänen suoritettuaan rangaistuksesta viisi kuudosesaa, jos häntä ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. *Harkinnassa voidaan myös ottaa huomioon vangin sitoutuminen noudattamaan lääkehoitoa koskevia määräyksiä ja muita ehtoja, joista säädetään vankeuslain 19 a luvun 2 §:ssä.* Ehdonalainen vapauttaminen voi tämän momentin mukaan tapahtua aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kolme vuotta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuu-
ta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä
lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.
